

ВЕСТНИК Литературен ВЕСТНИК

Под крилете на тоталитаризма

- Христо Трендафилов за *философите ректори и тоталитаризма*
- Пламен Дойнов за Георги Димитров като *предизборен инструктор*

Архив

- Беседа на Георги Димитров с *писателите партийци: 1946*
- Стихове и фрагменти за срещи с *комунистическия вожд: 1946/1950 г.*

Вниманието на малките

- Омана Кацарска

Памет

- За Малина Томова

Съвременни класици

- Никола Иванов
за Петър Алипиев

Генеalogии

- Христо Трендафилов за *козичката на Кук*

Откритията на младите

- Серафим Владимиров
за Елица Георгиева

Графит върху стена под мост във Франкфурт на Одер, юни 2025 г.

Снимка П. Дойнов

Академичният култ

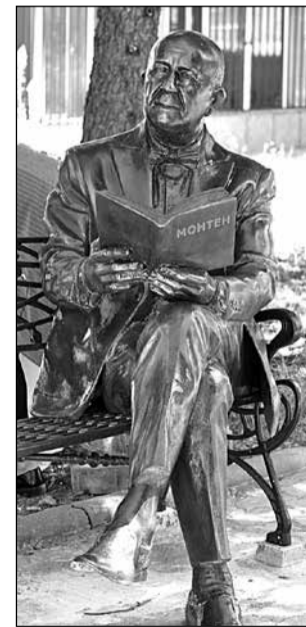
Пламен Дойнов

Има новини, които звучат толкова абсурдно, че в първия момент човек отказва да ги приеме за възможни. Такава беше новината, разпространена от Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ), че на 16 септември в неговия двор е тържествено открита академичната скулптурна композиция „Професорът“ – символ на знанието, приемствеността и човечността, посветена на проф. Стоян Денчев – „дългогодишен преподавател, визионер и общественик, който превърна УниБИТ в университет с европейско лице и международно признание“. Става дума за пейка с „приседнала“ на нея статуя, която възпроизвежда фигурата и образа на проф. Денчев, държащ в ръката си книга, върху която е изписано името на *Монтен*. Не е ясно точно коя книга на Монтен чете бронзовият мъж, може би есетото „За суетността“ от том трети на „Опити“. Най-стъписващо е, че откриването на композицията се е състояло в присъствието на самия Денчев, който сякаш сам е искал да се убеди в реалността на своето увековечаване. От съобщението не се разбира дали си е поднесъл венец, замръзнал ли е в минутка мълчание, свел ли е глава пред собственото си непреходно дело и т.н.

Да не се увличаме. Медии и социални мрежи вече гръмнаха от подигравки. Случаят е богатен за проява на всякакъв вид сарказъм. Впрочем той вече има запазено място в „златния фонд“ от куриози в българската академична и културна история. Твърда ще бъде обезсмъртяван в анекдоти.

Но нека бъдем сериозни. Колкото и да изглежда водевилен, случаят има измерения, които си заслужават дискусията. Някои се объркаха и обявиха, че проф. Денчев е ректор, други – че е председател на Настоятелството, трети – че е председател на Общото събрание на университета...

Поне (пред)последното е вярно. Но объркването е показателно, защото от години *Стоян Денчев* символизира УниБИТ. Той спокойно може да бъде назован *основател* на университета в този му вид, когато от „библиотечарски“ стана „информационен“. И все пак, изобщо не става въпрос колко и какви заслуги има проф. Денчев към УниБИТ, към академичното знание или към нацията. Нито са чак толкова определящи за разбирането на ситуацията и епизоди като *агент „Симеонов“* към Държавна сигурност, *вицепрезидент на „Мултигруп“* и прочее сенчести места в биографията му. Не е чак толкова важно и това дали паметникът, инсталиран в УниБИТ, всъщност е планиранят за поставяне монумент на професора в родния му град Елхово през миналата година. Впрочем и там не му е мястото.

Композицията „Професорът“ в двора на УниБИТ, София

Проблемът с тази статуя е друг. Такава ярка загуба на всякакво човешко приличие оголва пороци в самия модел на управление в държавното висше образование. В центъра на този модел стои стремежът на някои бивши и настоящи ректори да се превърнат в нещо като пожизнени управители на „своя университет“. Едни са го осъществили, други – не, но са на път. Успешните от тях, без формално да са

„собственици“, се превръщат в *бацили* или *чорбаджии* на държавния университет – с посочени от тях ректори, с решаващо влияние върху общото събрание или академичния съвет. Част от тяхната тактика през годините е заобикалянето на изискването за двумандатност на ректорското управление и периодично лансираните идеи да бъде премахнато това изискване, или поне да се качи нагоре (над 65 години) възрастовата граница за заемането на длъжността „ректор“.

Броят се издава с подкрепата на НФК

ISSN 1310-9561

9 771310 956011

Номинации за наградата „Елиас Канети“ 2025

Комисията по селекция, номиниране и присъждане на Националната литературна награда „Елиас Канети“ разгледа общо 65 предложения и определи 7 номинации, които ще се състезават за отличието през тази година. Номинираните автори и заглавия в раздел „Бележитици“ (по азбучен ред) са:

Виолета Рагкова –
„И леглото ни е зеленина“ (изд. „Жанет 45“);
Георги Господинов –
„Градинарят и смъртта“ (изд. „Жанет 45“);
Деян Енев –
„Шейсет разказа“ (изд. „Жанет 45“);
Захари Карабашлиев –
„Рана“ (изд. „Сиела“);
Иван Станков –
„На два гласа“ (ИК „Хермес“);
Красимир Димовски –
„Тезеят в своя лабиринт“ (ИК „Хермес“);
Радослав Бимбалов –
„Ти, подобие мое“ (изд. „Сиела“).

В раздел „Драматургия“ не бяха излъчени номинации. В 7-членния състав на комисията тази година участваха литературният историк и теоретик проф. д.н. Пламен Дойнов от Нов български университет, който бе и председател на комисията, проф. д-н Клео Протохристова – литературен историк и теоретик, проф. д-н Пенка Ангелова – председател на Международно дружество „Елиас Канети“, доц. д-р Велислава Донева – Русенски университет „Ангел Кънчев“, представител на Община Русе, Крум Гергицов – театрален историк и критик, Теодора Димова – писател, номиниран за наградата „Елиас Канети“ през 2021 г. и Косьо Станев – представител на Постоянната комисия по култура и религиозни въпроси

Елиас Канети

при Общински съвет – Русе. Националната литературна награда „Елиас Канети“ е учредена от Община Русе и Международно дружество „Елиас Канети“ през 2005 г. по повод 100-годишнината на родения в Русе писател нобелист Елиас Канети. Наг 110 български издателства са участвали в конкурса за наградата през годините. Общо 443 са предложените в двата раздела от 2005 г. до днес, като номинираните съвременни български автори са 85.

НОМИНАЦИИ

Конкурс на Портал Култура за проза и хуманитаристика (II кръг)

В съответствие с регламента на конкурса журито номинира следните творби (по азбучен ред на авторите) в разделите Проза и Хуманитаристика:

Проза

Георги Б. Геров, „Отвъд спирка „Съвършена“, „Жанет 45“, 2024 г.
Красимир Димовски, „Тезеят в своя лабиринт“, „Хермес“, 2024 г.
Пламен Антонов, „Нагоре по реката назад“, „Жанет 45“, 2024 г.
Радослав Бимбалов, „Подобие мое“, „Сиела“, 2024 г.

Хуманитаристика

Виолета Дечева, „Властта на театъра. За пренасочването на националната идентичност“, НБУ, 2024 г.
Евелина Белчева, „Блага. Отвъд страданието: „Забраненото море“ – 1974, „Седланг“, 2024 г.
Кирил Карталов, „Цветята на нациите“, „Сиела“, 2024 г.
Христо Трендафилов, „Парапетът. Топуки и съответствия“, УИ „Св. Климент Охридски“, 2024 г.

Имената на победителите в конкурса ще бъдат обявени на официална церемония на 1 ноември, в Деня на Народните будители.

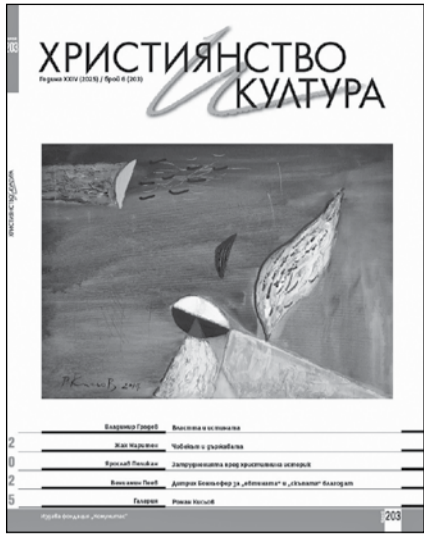
НЕПРЕМЪЛЧАНО

Академичният култ

от стр. 1

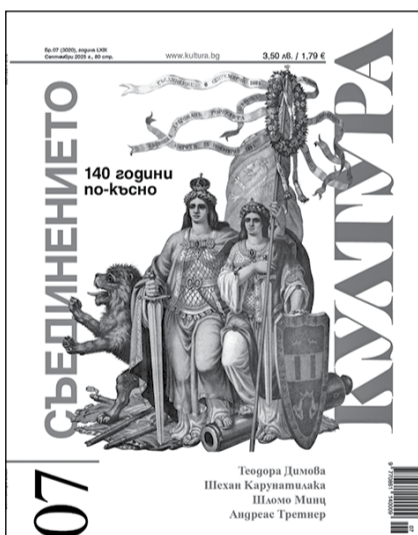
Понякога се задоволяват само с длъжности като „почетен ректор“ или „председател на Общото събрание“, но всеки знае, че те са *абсолютните господари на вуза*. Част от тези повратливи умове отдавна не пишат нови трудове, а мислят предимно за това как да направят властта си пожизнена. Ето този модел вече си има паметник. Затова днес ще си задаваме непосилни въпроси: Как става възможно през 2025 г. в двора на държавен университет в европейска столица да бъде открит паметник на действащ професор, който от десетилетия е част от висшето управление на университета и всъщност минава за „силен човек“ там? Дали колегите от УниБИТ ще се позоват при този случай на принципа на академичната автономия, понеже тя им дава право да издигат паметници на най-живия от живите? Или ще започнат да обясняват, че паметникът не е персонален, защото не е именуван

„Стоян Денчев“, а просто „Професорът“, а приликата с прототипа е почти случайна? Или ще вземат решение да премахнат паметника, за да демонстрират академично достойнство? Ще чуем ли гласа на Министерството на образованието и науката, чиито грижи за висшето образование вече стигат до вътрешните дворове на университетите? Кой и как може да пресече епидемичното разпространение на *феодализацията* на държавните вузове? Докато мислим над безсмислието на тези въпроси, да припомним, че култът към вожда възниква там, където общността е сведена предимно до зависими и страхливи хора. Академичният култ към „малкия вожда“ на един университет също разчита на такива хора – уплашени за работата си, превърнати в „държавни чиновници“, някои от тях – подбирани *по милост* или *по некадърност*, но в много случаи незаслужено. Затова не е учудващо, че един ден им се налага да ходят на работа с два букета. Един – за живия бащица, а друг – за неговия паметник.

Християнство и култура, бр. 203

Излезе от печат новият брой 203 на сп. „Християнство и култура“. Първи тематичен център на броя е рубриката „Християнство и философия“, в която са представени текстовете на Жак Маритен *Човекът и държавата. Необходимостта от световно правителство*, както и анализът на Владимир Градев *Властта и истината*, посветен на книгата на Джорджо Агамбен „Пилат и Иисус“. Втори тематичен център е рубриката „Християнство и история“, в която Вениамин Пеев представя своите размисли за Дитрих Бонхофер за „евтината“ и „скъпата“ благодат, а Ярослав Пеликан анализира *Затрудненията пред християнина историк: по един конкретен пример*. Темата „Хоризонти“ включва статия, посветена на *Неочакваното увеличение на кръщенията на възрастни във Франция*, а Здравка Михайлова търси отговор на въпроса *Ще бъде ли „отволян“ манастирът „Света Екатерина“ в Синай*. Рубриката „Съвременен богословие“ съдържа текстовете на о. Теодор Стойчев *Църква или църкви през апостолския период в светлината на новозаветните свидетелства* и на о. Стоян Чиликов *Сотириологичност на Пасхалния канон от св. Йоан Дамаскин и канона на Велика събота*. В темата „Свидетели на вярата“ е представен румънският старец Арсений (Папачок) с разговор, озаглавен *За интелектуалците, индивидуализма и напредъка на цивилизацията*. В рубриката „Християнство и литература“ са включени стихотворения на Роман Кисъв. Той е художник и на картините, с които е илюстриран броят, а творчеството му е представено с текста на Леда Паташева *За духовната живопис* на Роман Кисъв.

„Съединението на България. 140 години по-късно“ е темата на новия брой 07 на сп. „Култура“. „Румелийската мирна революция, махзарът и разделенията“ е озаглавен разговорът с проф. Милко Палангурски. И още: г-р Никола Генадиев – „Как се реши Съединението“; Данаил Юруков – „Несъгласието на Русия“; Рихард фон Мах – „Големият обрат за България“. В рубриката „Идеи“ можете да прочетете статиите на Батист Демомб – „Как дигиталното уврежда човешкото“ и на Отмар Лаходински – „Убийство в Бургтеатър“. И още: интервюта с Теодора Димова, Шехан Карунатилака, Шломо Минц, Андреас Третнер, Васил Балева и Силвия Борисова. И още: Красимир Илиев за изкуството на Япония и Китай в българските земи до края на ХХ в.; Ангелина Георгиева за МТФ „Варненско лято“; Ирена Гъделева за успешната година на пианиста Ивайло Василев; Божидар Манов за филмовия фестивал в Карлови Вари. Фотографиите в броя са на Емил Данаилов, а разказът е на Алберт Бенбасат.

Омана Кацарска: Децата ми отвориха очите за детайли, които не предпологах, че ще са им интересни...

Омана Кацарска (р. 1994, София) е дизайнер, пътешественик, любопитен човек. Завършила е Художествената гимназия в София. После специализира в НХА към катедра „Книга, илюстрация, печатна графика“ и „Шрифт“. Част е от световната платформа за илюстрация и дизайн *The Greats* и от световната типографска кампания *Fight For Kindness*. През 2024 г. е един от българските дизайнери, селектирани за Панаира на книгата в Болоня и Франкфуртския панаир на книгата с оформени издания. Има опит в работата с големи агенции и клиенти, малки студиа за дизайн, както и като фриленсър. Носител е на наградите „Златен лъв“ (2017) и „Христо Г. Данов“ (2018) в категория „Изкуство на книгата“ за работа по детска поредица.

Илюстрирали сте поредицата „Детски шедьоври от велики писатели“ на издателство „Лист“, художествено оформление на книги и корици към издателствата „Жанет45“ и „Ерго“, печелили сте наградата на Международен форум „Булгарика“ през 2016, споделена награда „Златен лъв“ през 2017, „Христо Г. Данов“ през 2018... Тази година бяхте на „Таймс Скуеър“ като един от селектираните международни дизайнери. Смятате ли, че вече не сте млад, а утвърден автор със свой собствен път и стил?

Здравейте и благодаря за тази неочаквана покана! Трябва да направя поправка в информацията Ви за поредицата „Детски шедьоври от велики писатели“ – аз направих библиотечното оформение, рамката, в която всичко мои колеги да се чувстват добре да илюстрират. Свободата, с която някои я интерпретират, ми подсказва, че е достатъчно гъвкава. Относно въпроса – да, мисля, че съм творческа личност със собствен път и все повече вървя към утвърждение. Винаги има какво още да се желае, това е най-хубавото на развитието. Колкото до стила – шлифовам го и търся нови начини на надграждане.

Със сигурност са Ви питали какво означава името Ви и откъде идва... Аз няма да остана по-назад...

Темата за имената ми е близка до сърцето, защото смятам, както смятат и моите родители, че е вид наричане. Пожелание. Та, моето има прекрасни корени в българските ни планини (цвете омайниче и билка оман). Според песента на Нона Йотова е самодивско. Но има връзка и с арабския свят, индуизъм, будизъм (мантрата „ом“). В санскрит също се появява. Там значенията са за много женско име – закрилящо, устояващо и даващо живот. Харесва ми да си мисля, че така давам живот и на идеите си.

Родена сте в артистично семейство. Вашият баща е писател и журналист. Предопределен ли беше Вашият избор на професия, свързана с книгите?

Със сигурност много ми е повлияло отношението на родителите ми към книгите. Това, че баща ми пише, създаде чувствителност към литературата, уважение. Дълга вниманието си към изкуството и естетиката на своята майка – тя с нюх е подбирала визуалните и смисловите материали, с които съм се изграждала като малка. А пък едната ми баба е била технически редактор в издателство, което също има своите отпечатъци. Ако има съдба, то тя ще да се е намесила в кандидатстването ми в Художествената академия, защото трябваше да избира между специалностите „Сценография“, „Книга и печатна графика“ и „Графика“. Не можех да реша и да предвидя кое ще е най-добре за мен тогава. Но първият изпит беше по „Книга“ и ме приеха. После не съм го мислила повече. Почувствах се на мястото си.

Ако има едно погрешно схващане за това да си илюстратор на детски книги, какво бихте казали, че е то?

Че това е несериозна и инфантилна професия. Напротив, много е отговорна. Особено в днешно време, в което се борим за внимание наравно с рийлове и виртуална реалност. Не отричам другите формати, но ми се струва, че ни липсва дълбочина и тихи моменти на осмисляне на емоционалния свят и въображението. Много ми се ще да вярвам, че това би станало през една добре свършена работа, и от книга. В споделеност или във вглеждане на нещо, ще кажа революционна дума, статично, което да направи дълбоко впечатление.

Понякога „допитвате“ ли се до децата, за да проверите какви илюстрации предпочитат? И съобразявате ли се с тяхното мнение?

Да, допитвала съм се. Като се дипломирах, ходих специално в детски градини да показвам свои илюстрации към авторската ми книга на децата, за да видя каква ще е интеракцията с нея, какво им прави впечатление. Отвориха ми очите за детайли, които не предпологах, че ще са им интересни. Беше страшно преживяване. Но по едно или друго стечение на обстоятелствата работя върху повече книги за възрастни. Бих приела предизвикателството по-често да илюстрирам и за деца.

С какви илюзии се разделихте в работата си като илюстратор?

Може би със страховете, че все не е достатъчно добро. Пак съм много критична към себе си, но някак си сковаността я оставих. Търся и се предизвиквам. Творчеството се нуждае от размах, не от ограничения. И от усъвършенстване, но не за сметка на менталното здраве на човек или от гола показна състезателност.

Коя беше любимата Ви детска книга и имате ли незабравими илюстрации от нея?

Освен че имах книжки, слушах и аудио приказки. Имах колекция от такива през 90-те. Първо се впечатлявах смислово – каква е историята, от решенията на героите. После започнах да оценявам визуалните решения. Чувствителността ми е оформена от приказките на Андерсен (Как Малката русалка отива при дъщерите на въздуха и пуска илюзията за любовта, като се прероди, „Цветята на малката Ида“, „Малката кибритопродавачка“), „Славейт и розата“ на Оскар Уайлд (жесток разказ, но удивително красив), „Щастливият принц“ и Вилхелм Хауф („Джуджето дългоноско“, „Халифът щърк“). Харесвах много бунтарската визия на „Приказки по телефона“ на Джани Родари с рисунките на Бруно Мунари. В тези „драсканици“, както казваше баба ми, виждах естетика, ритъм, визуално пиришество и минимализъм, които нямаха аналог в останалите ми детски издания. Бях много впечатлена и от интерпретирането на „Пепеляшка“ в ретро епоха от италианския акварелен илюстратор Роберто Иноченти. Италианската традиция в илюстрацията винаги ме е респектирала и вдъхновявала.

Ако имате възможност да илюстрирате само една детска книга от класиката, коя би била и защо?

Хммм, това е много труден въпрос... но „Малкият принц“. Защото в него има всичко и същевременно е много лаконичен. Тънък воал между земя и небе, далечен пустинен вятър и студен космос. Би било интересно да се намери хем различно, хем уважаващо цялата натрупана визуална култура решение.

Кои са любимите Ви илюстратори на детски книги и има ли илюстратор, който най-много е повлиял на Вашето професионално формиране?

Търся си творци личности. Не ми стига само творчеството им – трябва да са ми интересни и като хора. Уважавам работата на Gosia Herba, полска илюстраторка. И като човек ми импонира. До ден днешен пазя съветите на друг мой любим илюстратор – Christoph Niemann, абсолютен майстор, homo ludens. Разбира се, лаконичността на Малика Фавре е друг мой фаворит. Тя е прекрасен пример за устойчивост и твърдо взето решение да стане творецът, който е днес. Всички ми влияят и въпреки това се старая да съм самостоятелна във визуалните си решения.

Как бихте описали връзката между текст и рисунки в една детска книга?

Като не „просто транслиране на текст визуално“. Това е танц между сетивата и между двама души (писател и художник), които се допълват. Всеки има правото да решава своите стъпки, без да губи ритъма и посоката. Поляците имат прекрасна дума за „идея“ – помис. Аз си го интерпретирам като „От помисъла се материализира“. Ето този „помис“ е чудодейната спойка на една книга, която би останала в съзнанието на детето. Чудото на трансформирането от мисъл във форма. И обратно във въображението – от страна на читателя.

Имате ли достатъчно свобода, когато работите по дадена книга? Авторите дават ли ви насоки, или сама си избирате пътя?

По принцип държа сама да избирам посоката в етап на формиране на визуалните идеи. Държа на свободата си като автор на визията, но съм колаборативна. Това е процес на взаимно разбиране.

Как си сътрудничите в съвместната си работа с авторите?

Държа да имам комуникация с тях и да обсъждаме дали сме на една страница. Много е хубаво като случих на човек с отношение и такъв, който проявява уважение към труда, който е свършен. Писателят Георги Б. Геров беше оценил работата ми толкова много, че направи жест и ме покани да кажа няколко думи на премиерата на неговия роман „Отвъд спирка свършена“ – нещо нетипично, за което много му благодаря!

Какво е първото нещо, което правите, когато получите нов проект?

Сядам като детектив да събера цялата нужна информация, която ми е необходима.

И започвам да чета, да си скицирам.

Кой е любимият Ви етап от процеса по илюстриране на една книга?

В началото, когато всичко е вълнуващ хаос от всевъзможни посоки и можеш да се развихриш, като пробваш различни стилистики.

Коя е любимата книга, върху която сте работили?

Всяка книга, която досега е идвала при мен, ми е отговаряла на въпрос, който ми се е въртял в главата. Но книгата на баща ми, „Бленувани залези“, мисля, че се получи достойно. Заглавието е измамно. Той има нещо съвсем друго предвид, въпреки привидната лекота, която излъчва или дори сладникавост. Не е това. И именно тази игра на пластове ми даде абсолютна свобода да изразя себе си.

Какви традиционни техники използвате най-често? Какво място намират съвременните технологии в работата Ви?

Молив, гума, тънкописец, акварел, темпера, но и Procreate за дигитални рисунки. Не се ограничавам в техниките, експериментирам. Не съм от хората, които са против технологиите. Следя внимателно какви иновации се случват и с изкуствения интелект. Работата е в това да намерим решение как всичко това да работи за нас и нашата визия.

Имате ли любими занимания извън рисуването?

Да, обичам да танцувам, да ходя по планини, да пътувам. Харесва ми да гледам и преживявам театър. Да слушам хубава музика. Да готвя нетипични ястия.

Как бихте описали себе си? Ако можехте да избирате, по какъв начин бихте го направили – с думи или с изображение?

Родена съм в най-жестокия месец, април. Бих се описала така: пролетна джанка, лятна буря, ателие за рисуване следобед, черен шоколад, inide rock плейлист по дълга магистрала, сунинг танци от 30-те.

Ако не бяхте избрали професията на илюстратор, къде щяхте да сте сега? Мислили ли сте за това?

Да, мислила съм, но някак все ме влече насам, към изкуството. Ще Ви споделя, че бях изкарала високи оценки по философия на матурите преди години. Много харесвах учителката ми, Ани Пълева, заради която изобщо се записах. За момент сериозно се бях замислила дали да не вляза в Софийския университет с тази специалност. Но творческото се оказа много силно и му се отдадох. Не съжалявам. Това не променя факта, че винаги искам да мисля, да дълбая и да разсъждавам под повърхността за света около себе.

А върху какво работите в момента?

Ще видите скоро. :) Дотогава – каня ви на международна външна изложба, която интерпретира темата за България като туристическа дестинация по площад „Славейков“, в която имам участие.

Как и къде виждате себе си например след пет или десет години?

Who knows what tomorrow will bring, както се пее в песента. Но не надявам да съм в крак с времената. Да имам надежда и вяра. Имам усещането, че все по-важно ще бъде човешкото преживяване, перспективата, личният подход. Затова за мен е важно да се развивам освен творчески, и като личност.

Разговора води ЛИДИЯ ВЛАСОВА

Новите момичета от Източна Европа

Михаил Негелчев.
„Забещанието от Велес. Епюгу за Македония“.
Македонски научен институт. С., 2025, 216 с.

В екзистенциалните основи на тази книга

стои истинско забещание. Оставено от прапрадядото на Михаил Негелчев – велесчанина Кицо Ангелов Карафилов, то играе ролята на невидим до днес център, около който се завихря десетилетното интелектуално служене на литературния историк на „македонската тема“. Макар и писани в различни моменти, тези 21 епюга не кръжат като разкъсани фрагменти, а се спояват в цялост, която бихме нарекли феномена на литературната Македония – специфичен конструкт с преплетени текстове, личности, идеи и съдби, отложени в една жива и наличестваша тук и сега история. Спойката на тази цялост е понятието *геоетика*, основополагащо за аналитичното вникване и чувственото писане на Михаил Негелчев. Така *българската Македония* се реконструира с цялата си трагическа самота – завинаги в паметта.

Христо Трендафилов.
„Векът на средновековието“.
Изд. „Фабър“. Велико Търново, 2025, 286 с., 25 лв.

След „Парапетът: топики и съответствия“ (2024) тази книга идва, за да

напомни на непаметливите, че Христо Трендафилов е един от най-вещите ни литературни медиевисти. Но при него Средновековието винаги се разорва в *средновековието*, т.е. излъчва разностранни образи, бременно е с многопосочни традиции и се разраства в серия от продължения. Авторът е майстор в съграждането на интелектуални светове, като проследява различни пътуващи мотиви и генеалогически следи, открива типологически сходства и разминавания, посочва развития във времето на общокултурни сюжети, разказва истории на идеи и образи, прекосили епохи и дисциплини... Разбира се, по-голямата част от техните извори се намират в *старобългаристиката* или поне в стария *гръцки свят*. Впрочем няма друг изследовател, който да е направил толкова много за това иначе „скупната старобългаристика“ да звучи толкова актуално и увлекателно. За този успех решаващ принос имат и ерудцията, и стилът на Христо Трендафилов, който с неочаквани връзки, със знаеща ирония или направо с интелектуални шеги скъсва дистанцията между времената.

„Брог“. Издание за литература и култура.
Бр. 17/2024, 116 с.

Съществува ли русенска писателска общност? Виждаме един от отговорите. След сложни финансово-административни перипетии в края на

миналата година списание „Брог“ в Русе получи шанс от общината да продължи да излиза. Така основаният през 2003 г. наследник на стария русенски алманах „Светлоструй“ се нарежда до знакови извънстолични издания като „Страница“ в Пловдив, „Море“ в Бургас, „Кула“ в Казанлък... От новия му брой ще откромим поезията на Владислав Атанасов, архивните блокове с писма от и до Димитър Добрев и с творби от Змей Горянин, двете дебютни обещания на Йордан Доневици и Дария Гергова... Сега остава изданието да се справи с проблема за колебливата си периодичност.

Елица Георгиева е родена в България и от двайсет години живее във Франция. Писателка, актриса и режисьорка, тя прави литературния си дебют през 2016 г. с романа „Космонавтите само минават“. Историята започва в съветска, а след това и постсъветска България, видяна през очите на привидно найната гледна точка на десетгодишно дете, което не пропуска да изследва околния свят, а след това проследяваме израстването на героинята в тийнейджърка. Малкото момиче (което никога не е названо с име, а винаги е наричано „ти“) е на път да започне училище. Новото ѝ училище носи името на Юрий Гагарин, който се превръща в неин герой. Тя трябва да стане космонавт: „Ти ще станеш Юрий Гагарин и ще се включиш в покоряването на космоса, защото семейството ти всъщност не се нуждае от теб на Земята, и затова ще направиш дядо си, заслужил комунистически деец, най-последен щастлив“. В творчеството на авторката се смесват автофикционално и комедийно.

В „Одисея на момичетата от Източна Европа“ Елица Георгиева отново се прицелва в стереотипите, полепнали по кожата на „момичетата от Източна Европа“, които цели да обори със средствата на иронията и хиперболизираното и почти универсализирано представяне на страните от Източния блок. Сюжетът разкрива паралелните истории на две жени имигрантки във Франция и резонира по интересен начин с настоящите дебати за приемането на чужденци, актуални във френското общество през последните 15-20 години. Интригата оплита съдбите на две жени, които не се познават и пристигат в Лион от родната си България през 2001 г. Едната е студентка и пристига законно, за да се запише в университет. След като преминава през префектурата, тя си намира не много приветлива квартира, а след това се премества в апартамент в центъра на града, където scuотват други чуждестранни студенти като нея – пълкари, артисти и активисти, готови по всяко време да излязат на улицата за протест. Другата, която има за цел да спечели достатъчно пари, за да плати лекарствата на болния си син, който е останал вкъщи, пристига във Франция след дълго пътуване с кола с любовник, който не след дълго я изоставя на произвола на странно място, което се оказва публичен дом, където тя е принудена да проституира. Две одисеи с различни препятствия и предизвикателства, две преживявания, които се събират за кратко, първо в офиса на асоциация за защита на правата на жените в лионския квартал Кроа Рус, после в местния полицейски участък, след като едната е арестувана по време на демонстрация, а другата – за приканване на клиенти на улицата с цел съблазняване. В романа се редуват глави, посветени на едната и другата героиня. Главите за студентката са написани от второ лице, с нейния *Petit Larousse du savoir-vivre* под мишница, и още от първите страници тя се опитва да убеди „госпожата от префектурата“ в своята легитимност: „Накратко, Франция не е като България, това е страна, в която всичко е толкова приказно, колкото и Амели Пулен, и нещо повече – майка ти не е тук, работиш само 35 часа седмично и никога не изхвърля боклука си през прозореца, но все пак случайността или административна грешка те е запретила в тази прекрасна страна, като ракета на късмета си намерила място в университета; Франция е благословена и с много художници и поети: Лафонтен, Молиер и Силви Варган, по произход българка като

мен и любима певица на баба ми“. Тонът е зададен. Животът на разказвачката се развива заедно с нейните срещи, увлечения и разочарования – от странната работа и курсовете по кино в университета, където студентите и преподавателите бродят между глупостта и претенциозността, като двете често вървят ръка за ръка, до дивите партии, демонстрациите срещу Националния фронт и срещите. Книгата се опира на стереотипите за „момичетата от Източна Европа“, които разказвачката развива, като намира в езика и образите достатъчно балкански колорит, за да подхранва все по-екстравагантното си и любопитно виждане.

Дора напуска България, държейки в ръка лампата си с разноцветния абажур, която винаги я е успокоявала през безсънните ѝ нощи, пазейки спомена за любимата си баба Арифте, туркиня, която също напуска България, за да се върне в родното си село в Турция след репресиите на режима. Дора пътува из Европа с кола, доверявайки се на Димитър, чиято сестра Мария също пътува. Въпреки 44-те си години, 82 килограма и лошия си нрав, жената, която е „от онези“, които започват войни или спират други“, ще се окаже в капана на мрежа за проституция. Димитър оставя двете жени на границата и Дора скоро разбира, че Мария не е нищо повече от неин сводник: „Експериментът продължи само минута и половина, което е равносилно на изстрелването на ракета в атмосферата или на времето, необходимо за приготвянето на чаша кафе – накратко, малко, за да се разбере какво неусетно се е променило в живота. По-късно Дора щеше да научи, че току-що е преживяла един от най-хубавите си моменти, онзи, който не трае дълго“. Животът, който Дора води от първите си часове във Франция, е животът на чуждестранна проститутка, поредното балканско момиче, което се труди, за да плаща лекарствата за психично болния си син. Тя открива какво е ежедневието на тези жени, които живеят в каравани, понякога наред полето, в малки стаички, които се събират в гарата и които са подложени на социално, сексуално и икономическо робство в чужда държава. Дора и разказвачката се срещат и вероятно по случайност се ражда историята „Одисея на момичетата от Източна Европа“, а

да си „момиче от Източна Европа“ се е превърнало в клиширан израз на френски, означаващ малко странното разбиране за бита и убежденията на жените, родени „зад Желязната завеса“. Едната слуша другата, защото е била там по време на ареста ѝ: „Тя се казва Дора и ти ще ѝ помогнеш да попълни формуляра си. И да преведеш възможно най-точно това изъяснение, което само по себе си е роман“. Разказът на Дора разказва за преследванията, на които са подложени турците в България, за насилственото побългаряване или изселване: „Зад гърба ми има нещо, което ме заплашва – пушката. Видях, че и родителите ми са там, някой ги беше докарал с кола, защото баща ми не можеше да ходи. Попитах го какво ще правим. Той каза: „Ще направим това, което правят всички останали, както виждаш. Взех списъка с одобрени имена, сестра ми искаше да започва с „ра“, затова предложих Рада. Тя си помисли, че е грозно. Обещах ѝ, че няма да я наричаме така. Какъв е смисълът от едно име, ако не го използваш – попита ме тя“. Балансът между сериозно и забавно се поддържа от героинята, която се подиграва с френските, които според приятелката ѝ Рада Горанова „са ниски, тънкокожи и гръмогласни“ – описание, което тя смекчава, като поставя под въпрос източника на информация („дори ако не можеш да се довериш на тяхната база данни“, посочва тя). Тя се чути на очарованието, което изглежда изпитват към момичетата от Изтока, като търси кои модели за подражание са особено фантастични за тях. Но книгите, с които се е запознала, предлагат книжни модели, които нямат никаква връзка с настоящата реалност – от скитски амазонки до нимфоманки самодиви, специализирани в отвличането на овчари, от любезни кикимори до имитатори на Баба Яга – всичко това ѝ позволява с унищожителна ирония да деконструира фантазията, подхранвана от специализираните уебсайтове. Всъщност сайтовете за социални контакти предоставят доста съмнителна информация по

темата, като например www.hommesdinfluence.com, който твърди, че момичетата от Изтока „остаряват лошо“ и „стават грозни с главоломна скорост“. Но тя също така се подиграва с пародийните образи, изковани от седмото изкуство, като например тази алозия, че Дядо Коледа е мръсник в нейния „Списък на чудесата“. Академичният свят също не е избегнал подигравките. Елица Георгиева не пощадява нито Новата вълна, нито преклонението пред Годар, което засяга преподавателите по кино, на страници, изпълнени с хумор. Тя описва и протестите и реакциите на разказвача в един свят, който невинаги разбира, но се опитва да схване чрез езика. „Одисея на момичетата от Източна Европа“ е история за политика, човечност и търсене на място под слънцето. Елица Георгиева ни кара да се смеем, но не се заблуждавайте, тя пише за идентичност и надмощие. И в същото време ни напомня, че дори с „пушка в гърба“ има надежда. Тази надежда се крие в непредсказуемата среща между разказвача и Дора, среща, която позволява на забранените думи на Дора да избухнат в лицето на полиция, който я разпитва, но и в лицето на читателя. Ако историята на Дора и нейното семейство, която е историята на хиляди турци в България през XX век, може да бъде чува в сърцето на „Одисея на момичетата от Източна Европа“, книга колкото кратка, толкова и хаплива, то е така, защото момичетата от Изтока вече имат глас.

СЕРАФИМ ВЛАДИМИРОВ

Елица Георгиева, „Одисея на момичетата от Източна Европа“, прев. Румяна Мл. Станчева, изд. „Колибри“, С., 2024

Поетът с една стихосбирка

Към 95-годишнината на Петър Алипиев

Петър Алипиев (1930–1999) е истинско изключение не само в българската лирика. Той живя почти 70 години, през което време издаде осем поетични книги, но (почти) всичките под заглавие „Лирика“. Всъщност става дума за една и съща книга, която той преиздаваше през годините и всяко издание допълваше с по няколко нови лирични творби. Всичките му стихотворения са не повече от стотина. Но сред тях няма нищо една слаба или посредствена творба.

Петър Алипиев е сред най-откритите имена в българската лирика от втората половина на XX век. Самият Алипиев посочва като свои поетически учители Пушкин и Пютчев, Вазов и Дебелянов, Заболоцки и Ахматова, Багряна и Далчев. Той се родее и с лирици като Кирил Христов, със символистите ни, с Фурнаджиев, Славчо Красински. Лириката на Петър Алипиев е тематично хомогенна и стилистично единна. Докосва се до един раним свят, който търси хармонията и без съзливни интонации достига до стаени емоции.

Творческото веру на Петър Алипиев ще открием в стихотворението „Поезия“. В творбата е същността на неговата лирика, тематиката ѝ, проблематиката, мотивното ѝ богатство, отношението на поета към света, към околните и заобикалящото го, впечатляващото, интересуващото го, което той ще претворява и превъплъщава художествено със сетивността и дарбата си:

*А ти наистина не мреш,
ти съществуваши
в росата, в утринния скреж,
в душите плуваши.*

Предметният поетичен рисунък приближава по особен начин човека към тези стихове. Човешкият гръх се усеща в тях. Така се създава и особената поетика на баналния предмет. Поетът слива конкретно и измислено, движение и покой, видимо и невидимо, живо и неживо. Лиричът елегантно и смело докосва и създава фрагменти от реалното и необятното, обажра ги с красив словесен колорит и ни запраща в световен, където можем да съзерцаваме и мечтаем, да бродим в търсене на жизнен опори, да сблъскаме нравствени категории и да поемем гръх преди нови домогвания към отвъдното. Това е поет с тънък усет към детайла, който умее да улавя нюансите на видимия свят и да ги превръща в своя съкровеност. Стиховете му се отличават със съдържана и стаена емоция, едва прикриващи болката в душата, пропити са с размисъл. Той пише за наглед обикновени неща от живота – утрото, ношата, гъжда, лисичето, кукувицата и т.н. – уж маловажни и незабележими в ежедневието, но преминали през неговия нравствен зрителен ъгъл, те придобиват неочаквани дълбочини и нюанси.

Петър Алипиев не се ограничава в описание на природата, той изразява психологическо отношение спрямо нея, тъй като проектира в природното своите собствени настроения и емоции. Съкровенно възпява родния край, родните реки, планини, гори, поля. Носталгичната обич на поета към родния край награвства обаче конкретиката и словото му придава универсален смисъл, като преклонение пред природата-майка. Той се чувства частица от нея и нейно продължение.

Стихотворенията на Петър Алипиев впечатляват с чистота, свежест и непринуденост, в тях няма нищо нагласено, съчинено, неискрено. В тая лирика липсва каквато и да е литературна преструвка, поза и неискреност. Поетът не разчита на орнаментата и на украсата, а на завършената картина. На път през света поетът поема неговите движения и ритми, които гишат понякога ласкаво, друг път грубо, с цялото си същество усеща многозвучния,

многогранен и многоцветен живот – безкрайния, раздвижения, яркия. Много открито при тоя поет е усещането за безвъзвратно изтичащото време, за преходността на земния човешки живот, но и за неговото продължение, неунищожимост и безкрайност. За преходността и изтичащото време става дума и в „Планинско цвете“. Краят на „Късна песен“ е със същото звучене. В стихотворенията „Трева“, „Гробище“ и „Римска баня“ темата за Смисла намира своя завършек в посланието, че той е в създанието, в сътвореното, които ще оставим след себе си, което ще ни надживее и ще напомня на следващите, че ни е имало и не сме живели напрасно, защото всички сме „мъртвото стръкче в безкрайното време“. Бихме прибавили и красивото стихотворение „Пеперуда“, в което поетът елегантно и смело докосва и създава фрагменти от реалното и необятното. Екзистенцията в лириката на Петър Алипиев е силна и откроена. Тя придава дълбочина и трайност на поетичните му творби. За това говорят и стиховете, в които лирическият аз мисли за старостта. Това е главният мотив в стихотворения като „Заболяване“, „Старец“ и още няколко. Подобни творби са също част от екзистенциалните дълбочини в лиричните послания на този поет. Стихотворения като „Храсти“ впечатляват със своята притчовост на подтекста. Злото и Доброто и вечната борба между тях също са сред мотивите в лириката на Петър Алипиев. Песента и плачът вървят ръка за ръка, защото така е в живота. Затова в много от стихотворенията му се усеща тревожност, откриваме тъга. Ибо поезията на Петър Алипиев е лаконична, фразата е нагнетена, без каквато и да е словесна разточителност. В лириката му ще открием драматизъм, което ѝ придава динамика, в нея няма меланхолия. Природата рядко е по-статична. Макар на пръв поглед движението често да отсъства, това е само привидно. При внимателен прочит ще усетим скритата динамика на изживяванията, нищо не е застинало дори при съзерцаването, макар че прочитът предполага възбъбяване и съпреживяване. С мирис и цвят са изпълнени стиховете му. В тях има нещо първородно и девствено, красиво и фино. Колоритът на стиховете му се получава от майсторското съчетание на по-ярки и по-студени цветове и тонове, от забележителната комбинация

между хладината и зноя. Стиховете му понякога са меки, ласкави, галбовни. Словесният рисунък при Петър Алипиев не може да се определи като пъстър. В пейзажите на неговата лирика по-скоро преобладават два или три основни цвята, които изразяват и предават най-характерното по солиден и устойчив начин. В този смисъл лириката му не е колеблива и прекалено цветна – бялото, опаленото, изпепеленото са сред предпочитаните цветове. Този усет не се придобива, подобна дарба е вродена, тя е твърде специфична, нужно е око на художник и ухо на музикант. Петър Алипиев е от ония таланти, които владеят магията на звуците, формите, багрите и словото. Притежава тънка чувствителност и наблюдателност. Лириката му е заредена с подтекст и нюанси, които будят мисли и асоциации и облагородяват читателя, пораждат у него непринудени размисли в екзистенциална посока. Дава ни

перспектива, усъвършенства сетивата ни, прави ги по-чувствителни и фини, зрението ни по-внимателно и съсредоточено, слухът ни – по остър, започваме да забелязваме тънките нюанси. Съдбата на пейзажа – казва Ортега-и-Гасет – е да бъде фон на нещо, което не е той самият, защото музиката и живописца са от този вид неща, които са създадени да бъдат фон и обкръжение на други. Подобно нещо постигат и пейзажите в лириката на Петър Алипиев. Това е достатъчно да го определим като значим български поет. В творчеството на Петър Алипиев няма да открием определено „трагични“ стихотворения, той не обича мрачните картини, наситеното черно, абсолютния мрак, крайното отрицание, зъзнещите стихове. От поезията му винаги някак си ни полъхва топлина, винаги съзираме свежичката в тунела. Не усещаме безнадеждност и безперспективност, макар да звучи недоволство и протест. Лириката на Петър Алипиев е асоциативна, философска, метафизична. Отличава се с първична простота. Притежава предметност, пантеизъм, тя е премерена и изчистена до пределност. Без отчаяние, той приема човешката съдба такава, каквато е отредена от Бог. Метафорите при Петър Алипиев често на пръв поглед са чисто предметни, конкретни, но са артикулирани чрез думи, които уж всички познаваме и смятаме за „ясни“. Но всъщност се оказва, че тези думи могат да имат и други значения, да придобиват нови нюанси и смисли. Словесната живопис на Петър Алипиев със сетивното си въздействие пренася лиричните му преживявания в най-висока степен в зоните на чувствеността. Експресивните му преживявания му дават най-пълната възможност да възлети в поетични образи своята непосредственост и интуитивност, мощния емоционален импулс, свободния и широк поетичен жест. В тая лирика откриваме богати хармоници, които са сложни и наситени със смисъл, но са по-звучни и озарени със светлина. Тоя поет умее да визуализира състояния. Петър Алипиев притежава фини поетични сетива. Владее стиха до виртуозност. Очевидно е привърженик на класическия стих. С лириката си доказва, че възможностите на класическия стих са практически безкрайни. Стига да си майстор. Петър Алипиев е класически лирически поет.

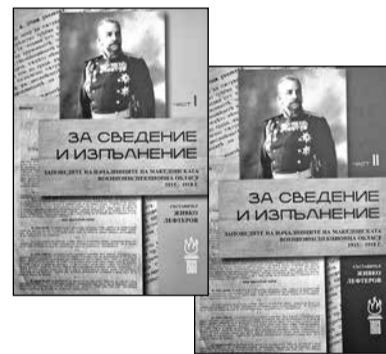
Димитър Кенаров. „Разораните градини на любовта“. Изд. „Жанет 45“. Пловдив, 2025, 84 с., 16,62 лв.

Третата стихосбирка на Димитър Кенаров деликатно репликира традициите на българската любовна лирика. Представя ни някакво уж опитомено отчаяние, но и то си е като умчрано. Лирическият герой сякаш хладнокръвно си дава сметка за Края на Любовта, но болката от разкъсването на въобразеното единство на двата души понякога го прави сякаш очевидно: те винаги са били нещо отделно. Но все пак гласът му намира сили да го признае (отново понякога), защото достатъчно време е минало и достатъчно разстояние се е проточило между него и любимата сянка. Всеки ден слънцето я отдалечава. Димитър Кенаров знае: любовта не е чувство. Тя винаги е друг човек. И странно – мястото, където лежи бездиханна любовта, е масов гроб.

Петер Кантор. „Уча се да живее. Избрана поезия 1976–2017“. Прев. Мартин Христов. Изд. „Ерго“. С., 2025, 118 с., 18 лв.

Поезията на унгареца Петер Кантор (1949–2021) идва в този поцялостен вариант сякаш малко късно в България – след смъртта му, но и след разлистването на новия автентизъм в българското лирическо писане от началото на XXI век. И все пак никога не е късно за още уроци. Кантор умее да ги преподава ненаптрапващо – думите му прорастват направо от всекидневието, като че ли не се опитват да „кажат“ или „направят“ нещо особено, а просто споделят съществуването, в което липсват непрекъснато се умножават. Голямата алегория в Канторовата поезия е *Реката* (разбира се, Дунав, но и някаква друга река), която се движи или спира, но винаги е тук, край нас, за да потвърди трагическото повторение на *живота отстраня*. Стихната корица на книгата е направена от Омана Кацарска, чието интервю може да прочетете на стр. 3 в този брой на АВ.

„За сведение и изпълнение. Заповедите на началниците на Македонската военна инспекционна област. 1915–1918 г.“. Част I и II. Съст. Живко Лефтеров. Македонски научен институт. С., 2025, 1064 с.

Това са два тома, които се продължават един в друг. Затова номерацията на колонцифрите е обща и стига до над хиляда страници. По-обемната първа част съдържа явните заповеди, а втората – тайните (поверителните). Македонската военна инспекционна област по време на участието на Царство България в Голямата война е специално място, включващо Вардарска Македония, Косово и част от Южна Сърбия под военно-административно българско управление. Именно знанието за спецификата на това управление, както и за отделни човешки и родови истории могат да бъдат реконструирани с тези два тома. Параграфи, практики, казуси, имена и статистически данни пълнят изобилно историческия избор, над който читателят стои надвесен с часове без да остане жаден.

Козичката на Кук и нейните посестрими

Ще започнем с **мадлените** – **масленки на Пруст** и безкрайната им асоциативност, водеща към безчет проявления, те са Сезам към съкровищницата на спомена, но всеки може да забрави вълшебната дума за изход и да стане жертва на разбойниците, на баналните и отблъскващи спомени. Но **мадлените** могат да бъдат много други предмети и образи, за един от тях, олицетворен в козичка и предизвикал това есе, ще разкажа тук.

Начален подтик за него ми даде филмът **Капитан Кук, обсебване и откритие** (*Captain Cook: Obsession and Discovery*), копродукция от 2007 на Англия, Австралия, Канада, Таити и др., с водеща Ванеса Колингридж, реализиран по нейната книга „Джеймс Кук, обсебване и предателство“. В четирисерийния филм героят е представен задълбочено и артистично от водещата, става дума и за това, че по време на дългите си океански експедиции Кук взема със себе си козичка, сигурно за да дава на екипажа така необходимото прясно мляко. Но на околосветските си пътвания като бордови хранителен запас той взема и други домашни животни: овце, свине, кокошки. Причината изглежда утилитарна, а и морските пътешественици, силно зависими от прищевките и повелите на невидимия *Океан*, истинско възплъщение на Вехтозаветния Бог, не се отличават с фанатична религиозност.

Няма да започнем с хитреца Одисей и Синдбад мореплавателя, нито да завършим с капитаните Немо, Блъд и Врунгел, а ще приведем два по-късни романи примера. Старозаветната символика изцяло доминира в „Моби Дик“ на Херман Мелвил, а Вълка Ларсен от „Морският вълк“ на Джек Лондон е и привърженик на антихриста Ницше и неговия свръхчовек. Морето ражда нравствени полети, но и корабкрушения, пирати, корсари и Челюсти, ще роди и стария обаятелен и неудачен труженник Сантяго, чиято самотна утеха е искрено съчувстващото му рибарче Манолин. Изглежда Кук следва по-скоро старозаветна символика, той носи в своите кораби-ковчези не само животни, но и семена на растящи в Англия зърнено-житни растения и овощни дървета, които засажда в посетените страни. Джеймс Кук – Кралски Ной и верен капитан на разрастваща се с нови земи и морета империя. Към прослава на Козичката мореплавател на Кук, определяна като **The Well-Travelled Goat**, **Благополучно пътуващата коза**, се насочват и редица творци. Писателят,

Артемиди и Киринейската кошута. V в. пр. Хр.

козичката на Кук и двете даваха живителната за деца и моряци амброзия. И както корабите на капитана първопроходец, ведно с благодатната козичка, се спътстваха от бури, епидемии, повреди, глад, жажда, войнствени островитяни, някои от които канибали, така и до нея заставаеше тръгващият от нашия дом до самата гара тунел **Козница**. Дали етимологията на названието идваше от *коза*, или от *козни*? Култов тунел, логично завършен през 1951, в разгара на култа към личността на Червенков; с дължина близо 6 километра, смята се за най-дългия у нас, свързва Стара планина и Средна гора и гарите Копривщица и Стряма, където също сме живели. Тунел безкраен, черен и страшен като преизподня, помня, как вървахме с майка ми в непрогледната пещерна нощ и от време на време се спотаявахме в нишите укрития; те пазеха от влаковете, теглени от парни локомотиви, профучаващи тъмно и гръмовно. **Влакотръсът** тъгнеше отдалеч, нишите на **влакоубежищата** белееха до коловоза. Но ако козичката почти забравих и ми я припомни филмът за подвизите на Кук, тунелът бе неизличим в паметта – така както **Чистилицето** и **Раят** са почти незабележими в сравнение с вечната и мъчителна апокалиптика на **Ада**. В трите случая ще запомним техния сътворител Данте, а пък анамнезисът ще ме върне към козичката, нашата и на Кук. Е, да, едната не съм виждал лично, другата не помня, но пък и двете светеха с кротко и беломлечно лъчение.

След козичката на Джеймс Кук и моята детска кърмилница си спомних за още една тяхна посестрима. За обезсмъртената от Виктор Юго в романа му **„Парижката Света Богородица“**, *Notre Dame de Paris* (1831). Нарича се **Джали** и е **хубава, бяла, пъргава, жива, с лъскав косъм, с позлатени рогчета и копита и с позлатено герданче**. Неизменно придружава красивата и изящна танцьорка **Есмералда** и изпълнява простодушни

фокуси за отмерване на времето. Изконното намерение на съвсем младия, едва 28-годишен писател е да възвее чрез катедралата помръкналата **готика** и да върне на парижани нейното величие. На тази идея са подчинени деянията на героите, обитатели на храма, или оказали се сюжетно в края на XV в. в неговата сенчеста аура. Животът на средновековен Париж е видян като разнолик площаден карнавал, почти всекидневна среща на Вавилон и Йерусалим (Льо Гоф). А сред обитателите му виждаме благородния циклоп, храмовия звънар Квзимодо, архидякона-ригорист Клод Фроло, поета-сиромаш Пиер Гренгоар, капитана-бонвиван Феб дьо Шагопер. Повечето от тях загиват или едва оцеляват вследствие на случайността около храма. Заглавието сочи категорично и главния персонаж, катедралата „Света Богородица“, по думите на Юго – „каменна симфония, единна и сложна като Илиада, или като народен епос...“. В романа присъства и паралелен герой, втора **Богородица**, отново парижка, но не каменно-готическа, а жива, и това е смятаната за циганка танцьорка Есмералда. Тълпи от столичани препускат, за да се насладят на нейния магнетичен танц, а не на мистериата на поета Гренгоар, макар тя да е назована именно **Дева Мария**. Краткият живот на Есмералда е пропит с ранна евангелска символика: тя е родена в ясла, омъжва се формално за поета Гренгоар, за да го спаси от екзекуция на уличния Празник на глухите, дава милосърдно вода на осъдения и окован Квзимодо. Обвинена е, че е вещица и е обесена. Така писателят съпоставя двете Богородици, архитектурната и човешката, мнозина са влюбени в Есмералда, но истински я обичат **Джали** и Квзимодо, козичката с позлатени рогчета и копита и изродът. В културно-семиотичен план изящният човешки танц на Есмералда се противопоставя на извечни верски и митологични архетипи: на зловещия танц на Саломе с отсечената глава на Йоан Кръстител, сюжет, познат от Йосиф Флавий, пресъздаден и възпят от Реноар, Флобер, Оскар Уайлд, Кавафис. А нейната благородна и интимно-топла двоемост с благата и свидна козичка видимо опонира на друга митологична двойка, на богинята Артемиди (Диана) и агресивната й спътница, свещената кошута от Киридея със също позлатени рога, подложила на невероятни изпитания самия Херкулес.

Омекотена, романтична и рустикално-родна версия на този мит, донякъде в духа на идилията на Петко Тодоров, ни предлага Йордан Йовков в разказа си **„Козута“** от сборника **„Старопланински легенди“** (1927). Чрез Йовков и друг негов разказ, **„Постолови воденици“** от същия сборник ще отроним думи и за козата в българската белетристична класика, не, за козела, той е приоритетната фигура. Забележителното е, че цитираният разказ започва с епиграф от богомилска приказка: „В това време дявола сътворил козата и като идел при господя, оседлал пръча, комуто направил юзда от праз: оттогава досега козите имат бради“. (Две години преди публикуването на разказа излизат знаменитите **„Богомилски книги и легенди“** на акад. Йордан Иванов.) Козелът в разказа е статичен, но демоничен и навременен морален съдник. Такъв ще го видим и в повестта на Елин Пелин **„Нечиста сила“** (1909). Още по-суров и правдиво отмъстителен е козелът в едноименния разказ на Емилиян Станев от сборника **„Вълчи нощи“** (1943). Своеобразен естетически финал на тази ярка и продуктивна линия в нашата проза слага **„Козел“** на Йордан Радичков, творба, публикувана първо в сборника с новели **„Скални рисунки“** през 1970 г. Българският художествен козел е национална версия на световния културен тип на вечното и гравивно отрицание – Мефистофел, при все че подобни асоциации наваяват у нас още през Х в. редица дуалистични учения и апокрифни произведения. Козелът – лукав дявол и авторитетен арбитър. Ала понякога е достатъчна и една козичка, за да отключи паметта.

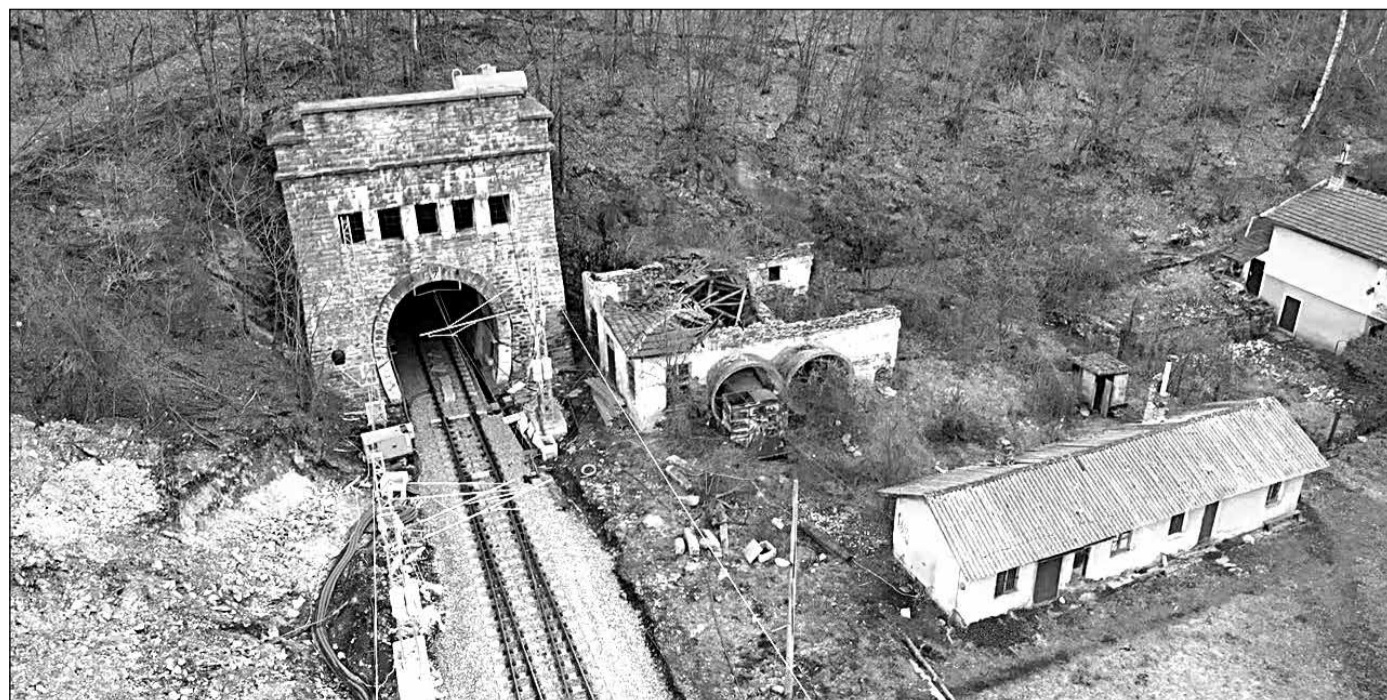
ХРИСТО ТРЕНДАФИЛОВ

Никола Пусен. Козата Амалтея - кърмачка на Юпитер, 1667 г.

критикът и ученият Самюел Джонсън я споменава в одично-епиграматично стихотворение на латински, което в превод гласи: *Земното кълбо, обиколено два пъти, това е Козата, втората след кърмачката на Юпитер, възнаградена за нейното никога неизчерпащо се мляко*. А в наши дни, през 2006 е публикувана детската повест на австралийската писателка Джеки Френч „Козата, която плава около света“, *The Goat who Sailed the World*, където пътешествието е видно през погледа на една коза. Показателно е че С. Джонсън сравнява козата на Кук с козата, откърмила с млякото си бъдещия върховен Бог. Съгласно гръцката митология Зевс (т.е. римският Юпитер) е скрит от майка си Рея в една пещера, за да не бъде изяден от баща си Кронос (Сатурн); там е отгледан от козата Амалтея. Сравнението е типично за одите в чест на императори, а и в перспективата на историята внушителната **Британска империя** започва не с победоносни войни, а с мирните околосветски експедиции на Кук, сред чиито неотменни символи се белее и скромната козичка. А не е ли козичката и спотаено, но живо изобразение на **Девата закрилница**, възплътен образ на нейната икона?

Презокеанската козичка на Кук (за кози той споменава в корабния си дневник), литературата около нея, отключиха спомен, догарящ в кандилото на детството. През времето, когато сме живели на гара Копривщица и след раждането ми, родителите купуват козичка, чието мляко е най-близо до майчиното. Тя изведнъж застана до

Гара Копривщица и тунелът Козница

Памет за Малина Томова

(21.I.1950 – 17.IX.2011)

Из „Пътят към детския рай“

Поетия, която може да бъде докрай обяснена, не е и не може да бъде поезия. Но като медиум на тайнственото и необяснимото, онова отвъд познатите граници и обходените територии, пред поетичното съзнание винаги стои една трудно решима дилема: как да се впише в обичайното, в ежедневно; как да бъдат съвместени битовото и поетичното – или, ако си послужим с най-съкровената от думите на Малина: как любовта да се превърне в Ежелюбов, без да изгуби себе си?

И тук е може би най-важното ѝ поетическо откритие. Нейните стихове не се отгласват от ежедневно битие, за да изплуват във високите пространства на духа; те превземат отвътре прозата на живота, всекидневното, битовото, променят го и му придават поетични измерения. Те не бранят духа като обетована територия, достъпна само за избраници, а превръщат този дух във флуид, който оживява всичко, до което се докосне...

Така се постига Ежелюбов, тази странна нирвана в съвременния свят. Докато Малина беше жива, останахме слепи за нея – защото тя като че живееше по силата на една стара дзенска мъдрост – да минеш на пръсти през света, без да усети никой. Да не се натрапваш, дори да не оставиш знак за себе си. Трудно удържане. Скъпо платено удържане, какъвто беше целият ѝ живот – едно непрекъснато отстояване на обичта и съпричастността към ближните, едно непрестанно изплащане на правото да бъдеш различен. Живееше с душа – не само с тяло. Да, да – душа – неслучайно такова бе заглавието на първата и книга... Какво друго бих могъл да кажа днес, какво повече? Разбира се, има много за казване, но най-същественото е неподвластно на думите. Най-същественото е приютено в сърцето, а за него, дори и да научиш всичко, няма нужда да разпознаваш буквите. Малина сега е стигнала до детския си рай, съхранена като семчица в сърцевината на своите метафори, а Всемогъщият Четец, който познава слабите места на поезията е вече заклет неин читател отсега и докрай.

ЕДВИН СУГАРЕВ

Иван Цанев

ЗАВРЪЩАНЕТО МИ ВКЪЩИ

...отсъствието вече си отива...

Пламен Доинов

Този стих от една твоя паравародия,
драги Пламене, Сонди го сметна за мой,
а на мен пак ми липсва душевен покой
и край къщи бездушни бездомен бродя.

Лутам се в плен на посоки погрешни
и се питам кога ли ще спра да греша,
за да стигна накрая до къща с душа –
където Ежелюбовта ми ще ме посрещне.

Но ето, завръщам се вкъщи пешком
и виждам – отсъства в семейния дом,
няма я нежната, по-добра половина.

Поглеждам нагоре, разпитвам с очи
небето – а то безпросветно мълчи,
мълчи и не казва къде е Малина.

Невелина Попова

ПРЕЗ ВРЕМЕТО

Преселница в отвъдни светове
завръща се по тъмното Малина –
със трите ябълки във двете си ръце
и светещите бързописи през незримото...

Сребреят Млечни пътица из бялата коса
и все така са замъглени очилата
от цялата човешка болка, в края на нощта...
Поредна нощ от думи и стигмати.

С душа незащитена и незащитима
ежелюбовно ти ни връщаш в сладостта на хляба,
и после, в тишината на молитвата
даряваш смисъла на целостта, и семчицата радост.

От ъгъла на кухнята и дървената маса
завинаги си възряна в утринта.
Опитомените Петте къшета и сега те чакат...
Здравей, Малино, време е за чай.

Методи Джонев

* * *

На Малина Томова

ВСЕ ТЕЗИ смугли моментални спомени,
все тези омъглени и цели върхове,
изпаднали в гранично състояние
на незапомнен ужас,

все тези имена, написани, но непродумани,

но и все така потънали
в томителен пролясък висини
и торбичка със малини за из път:

небето е далеко,
само да подскочиш...

Малина Томова. Антология

Мугла

Какво си: име на селце планинско
или пък споменна мъгла, в която
блуждае острогласия ми ден?
И взра ли се в далечината ройна,
ще мога ли пак себе си да видя?
Сурова и зелена бях тогава
и болката не бе ме обгорила.
А толкоз мразовито беше зиме,
че трябваше да пламна, ако исках
светът да греине. Тъй опитомих
децата диви, дете ме научиха
да ги обичам и да имам памет.
И мога ли да те забравя, Мугла?
В мъглата ти живях, ала чист
и смугъл бе животът – като огън,
запазен сред училищния двор.
И ясно виждам пак – рояк дечица
премръзнали ръце към мен протягат.
И сякаш за игра, от мен започната,
гласчетата им ме подканят: Хайде,
гори, гори, огънче!

До поискване

Не знаех буквите,
когато върху пясъка
надрасках първия си детски бързопис
с молба до тебе, Боже на прогнозите:
Смили се, не предсказвай гръм и мълнии!
(Но ти не си прочел посланието ми тогава,
навярно някой дъжд го беше заличил?)

Сегашното писмо,
добри ми синоптико,
ти го изпращам по въздушна поща
с надежда отговорът да е ведросин.
Ако не знаеш новия ми (стар) адрес,
прати ми някое хвърчило до поискване.
И гледай времето да е безоблачно!

За бури и за наводниния недей ми писа
(те идват нежелани, връчват се сами,
по-бързи и от телеграмата-светкавица).
Адресът ми, за всеки случай, синоптико,
е зашифрован в тази бързописна дума:
Ежелюбов
(изписва се трикратно).

Възхвала на въздуха

Опитам ли се да те позова по име
и името се разпилее
– Въздух,
за името ти зная от детинство,
че ми убягва в звателен падеж.
Но ти си отзивчив –
откликваш мигом,
обсипваш ме с целувчици въздушни,
засищаш все така любвеобилно
ежелюбовния ми кислороден глад.
И то е тържество,
че съществува,
кагото уморени фанфаристи спят,
а царственото хъркане
с тръби протяжни
възславя името ти и от мое име.

Долу на земята

Нехаен мъж, заснал в детинска поза,
стопанин на размекнатото плагне,
това е той – самият ми живот –
ежеминутен, ежедневен и ежелюбовен,
Щастлив по навик, самовлюбен до ушиите.
(Не иде нито да замахнеш с чехъл,
ни галещия въздух с вик да нараниш!)

Но както е полегнал тук, на тоя припек,
коя ли пепелянка ще ми го събуди?
Защото много хубаво не е на хубаво,
отдавна са предупредили змийските езици.
Добре, че нейде там, на седмото небе –
облечен в ризница от златни люспи
и с копие в ръка – стои на стража
светият воин, лъчезарният победоносец.
(Преборил е безброй ламии и змейове,
заслужил си е слънчевия ореол!)

И погледът неволно се възнася,
благодарейки за небесната закрила.
Ала внимание! Тук долу – на земята –
започне ли доброто слънце да прижурия,
и злото изпъзвава изпод камъка.

През изминалия сезон станахме свидетели на богата палитра от спектакли, които разшириха хоризонта на театралния ни живот. Откроиха се тенденции, насочени към поставянето на пиеси, вгледани в човешката душа, в страховете и нуждата на публиката да се потапя в сериозни теми. Неслучайно в рамките на Международния театрален фестивал „Варненско лято“ 2025 се проведе дискуссия на тема „Съвременни театрални проекции на трагическото“. Не мога да не отбележа, че през последните години премиерите се множат, а бурното начало на новия сезон е поредното доказателство за това. Ето някои от най-новите заглавия, които вече се появиха на театралната сцена или ни предстои да видим:

„ВЕЛИКИЯТ ГЕТСБИ“ по Ф. Скот Фицджералд – Младежки театър „Николай Бинев“.

Премиера: 16 и 17 септември

Създаден по култовия роман на Ф. Скот Фицджералд, публикуван през 1925 г., спектакълът „Великият Гетсби“ оживява в съвременна сценична версия на режисьора **Елица Йовчева**. Сценографията е дело на Светослав Кокалов, костюмите – на Александра Йотковска, музиката – на Владимир Ампов – Графа, видеодизайнът – на Петко Танчев, а хореографията – на Стефания Георгиева. Историята на Джей Гетсби, създал цялата си съдба върху една мечта за любов и признание, превръща спектакъла в нещо повече от литературна адаптация – той е мащабна сценична картина за Америка в „срата на джаза“ и за съвременния мит за мечтите. Мечти, които вдъхновяват. Мечти, които погубват. Мечти, които се превръщат в горчиво-сладки спомени. Романът на Фицджералд, писан на прага на Голямата депресия, е предупреждение за света, обсебен от богатство, амбиция и блясък, но и болезнено актуална драма за цената на илюзиите. В постановката на Йовчева този свят оживява чрез визуален и музикален език, който съчетава блясъка на парти културата, джазовата енергия и интимната крехкост на човешките копнежи. В ролите ще видим: Рушен Видинлиев, Ангелина Славова, Венцеслав Димитров, Моника Иванова, Ния Кръстева, Светослав Добрев, Стефан Додуров, Теодор Ненов, Ярослава Павлова, Кънчо Кънев, Мая Бабурска, Виктория Георгиева, Десислава Стефанова, Йоанна Зиновиева, Ралица Николова, Екатерина Велева и Михаил Бонев.

„ПОСЛЕДНИЯТ ЧАС НА МЕРИЛИН МОНРО“ от Вивиан Праматароф-Хамбургер и Андреас Хамбургер – Народен театър „Иван Вазов“.

Премиера: 16 септември

„Последният час на Мерилин Монро“ представя последната психоаналитична сесия на д-р Ралф Грийнсън с една от най-големите киноикони на ХХ век. Само часове след тази среща, на 5 август 1962 г., Мерилин е намерена мъртва. Какво се е случило в този ден? И какви обстоятелства водят до трагичната развързка? Пиесата на д-р Вивиан Праматароф-Хамбургер и проф. Андреас Хамбургер, написана по автентични документи и факти, показва Мерилин отвъд фасадата на звезда. Детски травми, неуспешни бракове, напрежението на снимачните площадки, зависимостите и заплитането ѝ в голямата политика се преплитат с опитите на д-р Грийнсън да ѝ помогне – опити, които преминават отвъд професионалната дистанция и разкриват и неговата лична драма. В обувките на режисьор влиза Деян Донков, който участва и в спектакъла заедно с Анна Кошко, Думисан Карамански и Жорж Паликарски.

„БОРЯНА“ от Йордан Йовков – Драматичен театър „Стефан Киров“, Сливен.

Премиера: 17 септември

Режисьорът Петър Денчев представя нов сценичен прочит на класическата драма на Йордан Йовков „Боряна“ – пиеса, която и днес продължава да вълнува с темите за алчността, наследството и разрушителната сила на човешките страсти. Действието започва в момент, когато престъплението вече е извършено – някога, преди години, но неговата тежест не е забравена. Слухът за златото в дома на Златил поражда алчност и разделение, противопоставяйки брат срещу брат и отравяйки атмосферата на целия дом. В този свят, белязан от недоверие и скрити тайни, се появява Боряна – жена на действието, силна и енергична, едновременно нежна и непредсказуема. Нейното присъствие изостря напрежението и поставя на изпитание съдбите на всички около нея. Пиесата не е просто разказ за семейни противоречия, а драматичен сблъсък между идеали и реалност, между вяра и предателство. В образа на Боряна Йовков възпява модерния човек – устремен, свободен, готов да разруши старите граници и да се изправи срещу наследените страхи. Участват: Вира Начева, Габриел Петков, Денислав Михалев, Димитър Марков, Ивайло Гандев, Красимир Доков, Мария Манолова, Марин Маринов, Яна Димитрова.

Начало на новия театрален сезон 2025/2026. Премиерите през септември

„ГЕРАЦИТЕ“ по Елин Пелин – Драматичен театър „Сава Огнянов“, Русе. Премиера: 17 септември

Повестта „Герациите“ е сред най-вдъхновените произведения на Елин Пелин. Самият писател я определя като „един творчески момент – истински в моя живот“. Нейният конкретен повод е срещата му с един селянин, водещ малко дете „облечено и свито в едно скъсано палтенце“, дошъл да търси работа в София. От тази сцена се ражда един от най-силните разкази за българската душевност и съдба. Режисьорът Богдан Петканин събужда този разказ на сцената.

Елин Пелин с безпощадна достоверност показва живота на българина от началото на ХХ век – не отвън, а отвътре, през бита, съкровениите му копнежи, греховете и надеждите. „Герациите“ не е просто хроника за разпад на семейство под тежестта на алчността и отчуждението – това е драма за човека, за вечния сблъсък между минало и бъдеще, между кръвни връзки и лични избори. Въпреки смяната на епохите, темите и днес звучат еднакво остро и болезнено актуално. Участват: Кирил Ефремов, Ивайло Спасимиров, Борислав Апостолов, Венцислав Петков, Ивайло Драганов, Дона Вълва, Соня Пилатова, Виктория Владова, Ростислав Панков, Александър Узунов, Крум Берков, Петя Венелинова, Ивет Пенчева.

„БИЛ ГЕЙТС И СТИВ ДЖОБС РАЗГОВАРЯТ ЗА БЪДЕЩЕТО НА ИНФОРМАТИКАТА“ – Народен театър „Иван Вазов“.

Премиера: 19 и 20 септември

След „НЕОдачници“ и „Капитал(на) грешка“ режисьорът **Иван Пантелеев** представя своя трети проект с трупата на Народния театър. „Бил Гейтс и Стив Джобс разговарят за бъдещето на информатиката“ е спектакъл, изграден върху авторски текст, написан специално за актьорския състав, и се фокусира върху въпросите, които поставя стремителното развитие на изкуствения интелект.

Представлението изследва надеждите и страховете, свързани с глобалната дигитализация: новите възможности и заплахите, еуфорията и отговорностите, промените, които изместват познатия свят. Работата на екипа проследява паралели между индустриалните революции от XVIII и XIX век и технологичния бум днес, когато човекът е изправен пред страха да не бъде изместен от Новото.

На сцената тревожният тон прелива в ежедневен език, трагичното се пресича с хумора, а условността на пространството създава театрална среда, в която жанрове и актьорски практики се преплитат. Това е театър, който не представя, а изследва; театър, в който главният герой е актьорът, а заглавието е само повод за размисъл. Участват: София Бобчева, Александра Василева, Радена Вълканова, Илиана Коджабашева, Иван Николов, Христо Петков, Иван Юруков.

„ИЗГОНВАНЕТО НА БЕСОВЕТЕ. ЛИЦЕТО НА БЛИЖНИЯ“ по Ф. М. Достоевски – Театрална работилница „Сфумато“.

Премиера: 20 септември

След седемгодишния живот на първата сценична версия по „Идиот“, режисьорката **Маргарита Младенова** и Албена Георгиева, Александър Тонев, Деян Жеков, Паола Мария Маравиля, Паулина Илова представят новия спектакъл. „След седемгодишен живот на нашата първа театрална версия по „Идиот“, създадена с много любов и поддържана горещо от зрителите на ТР „Сфумато“ – предстои „Лицето на ближния“ като продължение. Един по-събран, по-аскетичен опит, вгледан тревожно в горчивите истини за човека и през героите на Фьодор Михайлович – в самите нас. Опит, който съзнателно загърбва суетата и врявата, празните масови забавления, самоцелната игра на формите – и прекрачва в зоната на чисти съдържания, на живота като духовно изпитание; завръща театъра към същинското му предназначение. И то с един изключително спят тим от талантиви актьори, посветени на тази висока и трудна материя“ – Магарита Младенова

„СЯНКА“ от Екатерина Велева – РЦСИ „Топлоцентрала“.

Премиера: 20 септември

Създаден като лично пътешествие и изповед, спектакълът „Сянка“ отвежда зрителя от сладкия свят на илюзиите към най-интимната и трудна среща – тази със самия себе си. Постепенно пластове на маски и роли се разпадат, за да разкрият уязвимостта, силата и истината, скрити в човешката душа. Режисьорът и изпълнител Екатерина Велева създава сценична версия, в която личната история и театралният образ се преплитат в поетично пътуване. Подкрепена от драматургичния консултант Йоана Мирчева и от музиката на Добромир Кисъев, Велева изгражда пространство на границата между реалност и вътрешни сенки – пространство на изцеление, търсене и откритие. „Сянка“ е повече от театрален спектакъл – той е жест на съпричастност и подкрепа. 10% от стойността на всеки билет ще бъдат дарени в помощ на Фондация А21 в борбата срещу трафика на хора и на Сдружение „Деца с онкохематологични заболявания“.

„ХЕРКУЛЕС VS АВГИЙ“, драматургична версия по мита за Херкулес и Авгий на Ивайло Христов – Театър „София“.

Премиера: 26 септември

„Модерна интерпретация на класическия мит за Херкулес, свързан с неговия пети подвиг, известен като почистването на Авгиевите обори. Нашата версия обаче пренася митологичния герой в света на модерната политика, абсурдната бюрокрация и моралния обществен разпад и го изправя пред изпитание, което дори и за Херкулес започва да изглежда непосилно. Той се сблъсква с непробиваема стена от апатия, конформизъм и глупост и лека-полека започва да осъзнава, че с физическа сила няма да успее да постигне нищо. Пиесата е пронизана от ирония, сарказъм и хумор, които описват не толкова самата мръсотия, колкото човешката готовност да се живее в нея и липсата на нравствен идеал“ – Антон Угринов, режисьор

„ЗИМАТА НА ЧЕРВЕНИТЕ ФЕНЕРИ“ от Агам Рап – Драматично-куклен театър „Васил Друмев“, Шумен.

Премиера: 26 септември

Режисьорът **Крис Шарков** поставя за първи път в България пиесата „Зимата на червените фенери“. Написана е през 2005 г. и номинирана за наградата „Пулицър“ за драма през 2006 г. Историята проследява двама приятели – Маг и Дейв – които отиват на пътуване в Амстердам. В търсене на удоволствия и бягство от самотата, те се срещат с проститутка на име Кристина. Ситуацията, започнала като авантюра, постепенно се превръща в болезнено разплитане на зависимости, копнежи и неосъществени връзки.

„СЛОН В СТАЯ“ от Елена Телбис – Театър 199 „Валентин Стойчев“.

Премиера: 29 септември

„Слон в стая“ е моноспектакъл на актрисата **Стефка Янорова**. Елена Телбис пише история за среща с терапевт, която трябва да продължи не повече от 60 минути. Всичко на срещата се обръква и нищо не е такова каквото е било преди нея. Някой ще трябва да се справи с осъзнаването на мащаба на лъжовността, в която се е самонапъхал. Не някой. Много хора. Може би почти всички.

„RAW CONFESSIONAL POETRY“, представление концерт (хибридна форма) – РЦСИ „Топлоцентрала“.

Премиера: 2 септември

Спектакълът се базира на основополагащи за нас предизвикателства, които открихме в три книги: „Манифест на новия реализъм“ на Маурицио Ферарис, „Театърът и неговият двойник“ на Антонен Арто и „Реализъм“ на Керстин Щремел. Някои от тях дори не успяхме да прочетем докрай. Във време, в което всички съвременни дискусии се съотнасят с политиките и идентичността, с феномена на постистината и възхода на популизма, нашият екип се дистанцира от тези натрапчиви тенденции. Във време, когато всичко шеметно се променя, екипът се занимава със собствените си центробежни сили и външните им отпечатъци. Спектакълът цели да вдъхнови или унищожи намеренията и грапавините между отделните сегменти: хореография, танц, драматургия, режисура, музикални партитури, присъствие, облекло, предмети, светлина, сенки, песни, манифести и всякакви компоненти и похвати, които нашият екип задейства, защото са му необходими цитати, референции, модели. Произвеждаме, за да създадем един свят, който лесно може да бъде разрушен. Искаме ли това? Поетичен пък брутализъм изкушава музикантите от КАКЕ – Андрю Андерсон, Мартиан Табаков и Мартин Пенев, заедно с артистите – Галина Борисова, Елена Иванова, Невена Калудова, да сондират заедно недоволството към обкръжаващата среда като ненужен негативизъм, лансирайки безобидни протестни предложения без утвърдени лозунги и манифести. Шестимата артисти на сцената извършват спонтанни структурирани действия, без постоянна мисъл, без наратив, без имитации. Ние не играем роли, ние сме себе си! Интересуваме се от достойността на сигурността, дотерогичното доверие, синдромът на подозрението, раните на модернизма, нихилизма на постмодернизма, концептуалните внушения и др.

През месец септември се провеждат и два от най-големите театрални фестивали в България: **Международният куклено-театрален фестивал за възрастни „ПНЕРО“** в Стара Загора от 23 до 29 септември и **Есенен международен театрален фестивал „Сцена на кръстопът“** в Пловдив от 10 до 21 септември. Началото на 29-ото издание на фестивала „Сцена на кръстопът“ бе поставено с пресконференция, на която се представи основната програма и се акцентира върху гостуващите спектакли от чужбина – „Семейство Ченчи“ с режисьор Йоли Андreadи на 16 септември, Гърция, и „Разстоянието“ с режисьор Тиаго Родригес на 17 и 18 септември, копродукция на театралния фестивал Авиньон, Драматичен театър – Пловдив и водещи театрални организации.

Георги Димитров прави избори: 1946

Пламен Дойнов

Писмото на Г. Димитров до СБП от май 1945 г. функционира като пръв и единствен директивен и програмен текст на българската литература след Девети – чак до Резолюцията по марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт, приета от V конгрес на БКП през декември 1948 г., с която се утвърждава задължителността на социалистическия реализъм. Повече от три години писмото от 1945-а има статут на публичен документ, който официално програмира създаването на нови творби от организирани български писатели – с посочени актуални задачи, препоръчителни теми и идейно-политически акценти. Да ги припомним: литературата трябва да „развива преданост и любов към народ и родина“, „усилва омразата към фашизма и всички народни врагове“, „очиства българския въздух от миазмите на великобългарския шовинизъм и на всяко мракобесие“, „поощрява героични подвизи“, „възпитават чувство на славянско единство, на международна солидарност и вечна дружба с нашия освободител, великия съветски народ“... Основните теми на новото творчество трябва да бъдат: „чудесния героизъм на нашите народни партизани, партизанки и нелегални другари в борбата с фашистите, храброто участие на българската армия в окончателния победоносен разгром над фашистка Германия, мъжествената работа в тила в подкрепа на фронта и народа“. Посочена е дисциплинараща роля на критиката в литературно поле, която заедно със СБП „грижливо да чисти българската литературна нива от злобедни плевели, да чисти редовете на българските писатели от некадърници, бездарници и всякакъв вид литературни търгаши“¹.

Дълго време битова впечатлението, че върху тези програмно-тематични насоки Димитров не надгражда почти нищо, освен откъслечни напътствия, изявления и поздравителни писма до отделни автори. Едва след десетилетия до публиката достигат части от стенограмата на една колективна среща от 30 септември 1946 г., определена като беседа с писателите-комунисти², където се дават редица конкретни наставления за творчески решения и публични активности. Вече сме посочвали, че „определението беседа в случая е съвсем условно, наложено е за да придаде все пак някакъв нюанс на литературно-комуникативен жанр“³, а „поскоро става дума за вътрешнопартийна среща, на която лидерът инструктира писателите комунисти преди предстоящите избори“⁴.

Всъщност от автентичното заглавие (*Беседа на другаря Георги Димитров с писателите-партийци*) и от целия текст на запазената стенограма става абсолютно ясна предизборната прагматика на срещата, на която писатели членове на БРП (к) преминават нещо като кратък обучителен курс, воден от самия комунистически водач, за участие в кампанията за избор на Велико народно събрание⁴. Реконструкцията на една от

малкото колективни срещи на Димитров с български писатели ни убеждава, че той подхожда към литературата предимно като към средство за политическа борба, а към писателите – като към инструменти за създаване на текстове, обслужващи тази борба. И той – вождът – е техният инструктор.

Димитров не удостоява тази по-скоро рутинна (за него) работна среща със запис в дневника си. От късни мемоарни свидетелства⁵ научаваме, че тя е подготвена от Атитропа на ЦК на БРП (к), с прякото участие на Рубен Леви и Елена Гаврилова, която кани по телефона някои от писателите. На 30-ти вечерта (понеделник) в княжевската къща на Димитров отиват писателите-партийци Димитър Полянов, Людмил Стоянов, Георги Караславов, Орлин Василев, Крум Кюлявков, Камен Калчев, Иван Бурин, Ангел Тодоров и други, които се губят в мемоарната памет. Те пристигат с вече изработен план какво ще направят, „за да подпомогнат максимално своята партия в предстоящата предизборна борба“⁶.

Дали и кога Димитров се здрависва с всеки от тях или просто влиза и преминава през хала, без да се спира пред никого – за това има разминаване сред свидетелските твърдения, но във всеки случай той сяда край масата и оставя гостите си да стоят прави. Не ги кани да седнат дълго време; първо Рубен Леви, а после и другите един след друг се осмеляват да заемат местата си. В това едва ли „има нещо особено предразполагащо“, както твърди секретарят на вождата Ганчовски⁷; по-скоро е проява на умора и разсеяност на Димитров или пък подчертаване на йерархията между водача и привиканите писатели. Още повече, че там присъстват и някои членове на Политбюро, сред които поименно е запомнен вътрешният министър Антон Югов.

„Дайте фрукти!“ – нарежда домакинят и се появяват няколко фруктиери с ябълки, към които гостите почти не посягат⁸.

„Кой ще докладва?“ – пита той. Думата взема ползващият се с доверието на вождата Орлин Василев, който „със своя глас-фурия“ долага какво са набелязали за изборите. Димитров одобрява изработения план. Завързва се „задушвен, свободен и другарски разговор“, в който водачът на БРП (к) прави увод по същество, като известява, че са „мобилизирали на разположение на ЦК писателите-комунисти“ и подчертава, че „така мобилизация на писателите е доброволна“⁹.

Доброволците са налице. Предизборният инструктаж вече може да започне.

Още в началото Димитров изобщо не се церемони в посочването на основния враг в изборителната кампания – опозицията, срещу която призовава да се изготви Обвинителен акт. Изрежда една след друга опорните точки в него:

„Опозицията носи отговорност за своето „излизане от правителството на Отечествения фронт“; „прати махзари в чужбина, нанесе удар върху нашия национален и държавен суверенитет“; „със своите клеветнически донесения повредиха на независимостта на нашата

страна“; при мобилизирането за събиране на зърнени храни и фураж „саботираше, пречеше на събирането на храните, на сламата“ и „водеше подстрекателна агитация в това отношение сред селяните“; „чрез разпространяване на слухове и действия уврежда нашите братски отношения с великия руски народ“; с Югославия и разпространява „клеветнически твърдения, че Отечествения фронт и неговото управление са враждебно настроени против английския народ, против американския народ, против френския народ и западните демокрации“; опозицията поддържа „тия сили, които служат за опора и насърчават гръцките империалистически реакционни стремежи по отношение на България“; злепоставя ОФ чрез „подстрекаване и създаване на инциденти, насърчаване опожаряването на складовете със зърнени храни, чрез саботиране в промишлеността“; стреми се „да създаде недоволство сред народа и да дискредитира нашия режим, нашето управление пред чуждия свят“; в миналото опозицията е искала „да не участва българската войска във войната против Германия“.

Не е случайно, че тези пасажи липсват в публикуваната версия на документа през 70-те години на ХХ век. Те не само съдържат безпардонни и произволни формулировки, отдалечени от истината, но и осветяват образа на „вождата и учителя“ като озлобен политикан и безогледен лъжец. Според думите на превърналия се в яростен предизборен инструктор вожд бившата антифашистка и настояща антикомунистическа опозиция е виновна за всичко в току-що създадената НРБ, затова е запратена в зоната на безчестието и престъпленията срещу републиката. Водачът на БРП (к) си представя, че трябва да бъде възпроизведена публичната ситуация от месеците на Народния съд (1944/1945) – и като модел, и като реторика:

„Тези обвинения ще бъдат от името на народа. Народът обвинява! [...]“

Обвинителен акт да се направи, да се формулират фактите така, както един народен прокурор би формулирал обвиненията против тия изменници и предатели на българския народ.“

Експроприрането на позицията обвинители от името на народа осигурява на комунистите морална легитимност, с която във времето се постига трайно изключване на всички останали (първо – опозицията, а после – некомунистите изобщо) от „народа“, т.е. от НРБ-общността. Макар и малко безредно, Димитров диктува пункт по пункт предстоящата дейност на писателите-партийци. Като първа задача на тяхната група, заедно с агитпропа при ЦК, той нарежда обвинителният акт „в срок до една неделя да бъде готов, да бъде напечатан, разпространен в милиони екземпляри... да се напише на прост, достъпен за народа език, да бъде пригоден за последния селянин“. Втората задача е да се състави „едно не голямо сборниче, в което, ако би могло, добре е да се дадат фотографии и да се разпрати навсякъде“; в него да се покажат хората, „дали живота си за делото на българския народ“ – с „кратка характеристика, биографични бележки на всички дейци, големи и малки, в Септемврийското въстание и след него, в периода на партизанското движение, наши жертви и герои в Отечествения война“. Това от предизборна насока ще се превърне в траен ориентир на социалистическата литература, която винаги ще залага на теми и герои от въоръженото миналото на комунистическата партия.

Третата по ред задача в кампанията може да бъде наречена жанрова. Първите важни текстове, чието създаване вождът насърчава, са „добри репортажи“, но не какви да е, а „живи, художествени... на сърцето да действуват, емоционални“, написани не от обикновени репортери, а от писатели: да покажат „как се проявява интереса на народа, как блясят очите, как се въодушевяват ораторите, на какви лозунги народът реагира“. Това наставление силно напомня за указанията към Орлин Василев отпреди година, че книгата „Въоръжената съпротива“ трябва да бъде оформена писателски, т.е. в случая, отнесено към предизборната кампания, налагането на социалистическата матрица би осигурило социална и човешка действителност, производство на колективно споделян ентузиазъм и исторически оптимизъм, както и героическо измерение на иначе баналното предизборно противопоставяне като израз на епична класова борба.

За следващи важни текстове по третата задача Димитров посочва създаването на „боеви, както немците казват шланг стихотворения“, които „ще се скандират по цялата страна, на песни може да се направят“, посветени не само за Отечествения фронт и „нашето народно движение“, „но и за нашата комунистическа партия“. Това е най-висшата легитимация на агитката и масова песен като жанрове на социалистическия реализъм. Тяхната прокламирана от вождата предизборна прагматика се трансформира до края на 40-те и през 50-те години на ХХ век в устойчив жанров избор на българската преса и литература.

В пряка връзка с този избор Димитров предлага своя опростена икономика на въдъновението, според която поръчката, дисциплината и работата предизвикват създаването на изкуство.

¹ Вж. публикации на писмото на Г. Димитров от май 1945 г. в: Димитров, Георги. *Писмо до Съюза на българските писатели – Работническо дело*, бр. 202, 15.05.1945; *Българските писатели до Г. Димитров – Литературен фронт*, бр. 34, 23.06.1945.

² Вж. публикация на съкратен вариант на стенограмата: *Из беседа с писателите-комунисти* [София, 30 септември 1946]. – В: Димитров, Георги. *За литературата, изкуството и културата*. Съст. Елена Кабакчиева, Вълчо Кунчев. Изд. на БКП. С., 1971, с. 214–219.

³ Вж. Дойнов, Пламен. *Кратък литературен автобиограф: 1946*. Нов български университет. С., 2021, с. 151.

⁴ Вж. автентичната стенограма: *Беседа на другаря Георги Димитров с писателите-партийци* [30 септември 1946] – ЦДА, ф. 146 Б, оп. 2, а.е. 237, л. 1–10. По-нататък за думите, изречени от Г. Димитров на срещата, се позоваваме на този документ. Вж. публикацията му – в този брой на АВ.

⁵ Срещата от 30 септември 1946 г. е описана в следните мемоарни разкази: Ганчовски, Неделчо. *Дните на Димитров каквито ги видях и записах. Том първи*. Партиздат. С., 1975, с. 300–303; Бурин, Иван. *Срещи кратки, но незабравими*. – В: Георги Димитров в спомени на дейци на културата. Български писател. С., 1982, с. 202–205; Тодоров, Ангел. *Спомени за Димитров*. – В: Пак там, с. 288–289. По тези разкази реконструираме контекста на срещата и онези нейни моменти, които не са отразени в запазената стенограма.

⁶ Вж. Ганчовски, Неделчо. *Дните на Димитров каквито ги видях и записах. Том първи...*, с. 300.

⁷ Пак там, с. 301.

⁸ Вж. Бурин, Иван. *Срещи кратки, но незабравими*. – В: Георги Димитров в спомени на дейци на културата..., с. 203.

⁹ Вж. тези думи в: Ганчовски, Неделчо. *Дните на Димитров каквито ги видях и записах. Том първи...*, с. 301.

Упрекна *своеобразието* на поетите, склонни да проявяват ленинство, защото „истинските творци... не разчитат само на вдъхновението“, а развиват воля за „методична работа“ и „устойчивост“, основани върху *дисциплината на поръчката*, гадана от изискването на момента. Казва го картинно и почти императивно:

„...за това е необходимо да се седне и да се поработи няколко дена, а не както някои правят, легнал ношно време, събудил се, дошло му нещо на ума и, хоп, на другия ден стихотворение по вдъхновение. Само ленивите поети и писатели разчитат на такова вдъхновение, да ви кажа откровено.“

(Може би някъде тук *по средата на срещата* токът угасва. Беседата продължава около два свещника. Когато токът угасва, Димитров понечва да духне свещите, но Югов го спира: „Почакай, не се знае дали пак няма да угасне!“ За щастие, токът не угасва. И свещите са духнати.¹⁰) Инструктажът продължава с коментар за вестници като „Стършел“ и „Папагал“, които трябва да се *приспособят* към „нуждите на избирателната кампания“. Димитров вмята към „Стършел“ цензорския упрек: „Понякога там малко го избива на порнография, но това трябва да се запрети.“ Разбира се, това изречение е премахнато в късните публикации на стенограмата. Вождът вероятно има предвид някои от изображенията в карикатури на художника-редактор Стоян Венев. Директивата е изцяло производна от *принципа на народността* в соцреализма: работата в изданията „трябва да се приспособи към нуждите на избирателната кампания“, да се публикуват „ясни за простите хора карикатури и други подобни произведения“, защото „народните маси искат образно възпяване, фигуративно изразяване“. В друга укрита до този момент от публиката част на беседата Димитров напътства писателите как да неутрализират критики към краткосрочните *тактически лъжи* на БРП (к). Той препоръчва отрячане, омаловажаване и контранастъпление спрямо вероятните атаки на опозицията срещу базисни комунистически концепти и намерения:

„Първото и най-важно нещо, което ще искат да използват против нас, това е твърдението, че комунистите били за унищожението на частната собственост в областта на стопанския живот.[...] трябва да се намери начин да се разбие тая клевета [...] Може да се изобрази например как Отечествения фронт и нашата партия защитават частната собственост на трудещите се селяни от лихвари, чорбаджии и грабители.“

Одържавяването (т.нар. национализация) на частната собственост само след 15 месеца (декември 1947 г.) превръща тази „клевета“ в действителност, опакована в изтеклата кампания за избор на ВНС като фалшива пропагандна реалност. По-нататък вождът инструктира писателите да реагират срещу истинските страхове на некомунистическите среди в България така: дори да победи в изборите БРП (к) няма да въведе съветска власт и комунизъм, т.е. НРБ „няма да бъде съветска и няма да бъде комунистическа“, да се отхвърли клеветата, че „комунистите искат да продадат България на Югославия“, понеже ще *се извращава идеята* „за сближаване и евентуално за бъдеща федерация“, затова „да се покаже по-нагледно на средния читател какво представлява това братство между българския народ и народите на Югославия“, да се работи срещу твърдението, че „комунистите работят уж за включване на нашата народна република в състава на Съветския съюз“ и да се изтъква, че става дума „за сближение на славяните от Балканския полуостров“ под егидата на СССР.

Точно при тези геополитически откровения за концентрация и обединение на славянството Димитров стига до крайно признание, което няма как да прозвучи публично – нито тогава, нито по-късно:

„...за в бъдеще в това влиза и изтичане на гърците от Солун – те да станат морска държава, но във от Балкана; тук влиза и изтичане на Турция от Балканите – тяхното стоене тук е исторически анахронизъм.“

Тези думи звучат несвоевременно не само в контекста на мирната конференция в Париж, но и в дългосрочен план. Отгълхват като пограница националистически амбиции, споделени доверително между *свои хора* – илюзии за революционно-класово разширение на НРБ с подкрепата на СССР върху територии, съответстващи на една вече срамежливо лелеяна *Велика България*. Вождът знае, че това продължава да звучи изкуствено за всеки български слух. Този път патриотичната мечта е камуфлирана като нов геополитически продукт: НРБ като *социалистическа* държава в центъра на Балканите измества *капиталистическите* Гърция и Турция *все по на юг*, отпаятък полуострова и така

¹⁰ Вж. този детайл в: Бурин, Иван. *Срещи кратки, но незабравими*. – В: *Георги Димитров в спомени на дейци на културата*..., с. 203.

Георги Димитров прави избори: 1946

разширява и себе си, и „световното пролетарско отечество“. Тук приключват едрите послания на вожда. Заедно с тях обаче той се изкушава да формулира други, *по-малки* предложения. Например стига до там, че лансира конкретни *творчески идеи* за създаване на произведения на изкуството. Първата идея е за карикатура, осмиваща опозиционните лидери, която би могла да се пусне във вестник „Папагал“:

„Нека да нарисова например на една страна [Александър] Гургинов, [Никола] Петков и [Коста] Лумчев със своите гдулави глави, да покаже как зад тях някой – Барнс или Бозуел – ги тегли със синджир или им дава лири стерлинги, а от друга страна – ето Отечествения фронт.“

После предлага на сатириците готова алегория, която просто трябва да възпяват в сюжет или в мерена реч:

„Добре ще бъде, ако някои ваши хора, особена някои от тези сатирици, вземат и развият такава една мисъл от обикновения живот. Човешкият организъм страда от паразити, има въшки, бълхи, тахтаци, ако човек не си очисти организма, не може да се развива правилно, ще бъде податлив на опасни инфекции, които ще костват и смъртта на самия организъм. Нецо аналогично е със социалния организъм на народа. Той трябва да бъде очистен от тези политически паразити, за да може да се развива успешно и да не пострада от някоя опасна инфекция, която тези политически въшки могат да му причинят.“

С тези семпли, но вършещи работа с предизборна цел *идеи за сюжети* Димитров задава далечен хоризонт за хумора и сатира в НРБ. Хумористичните страници на вестници и книги дълго време ще избилстват от животински персонажи и от „биологични“ алегории, чрез които *враждебните* на социализма хора и идеи трайно ще заемат местата си в зоната на *нечовешкото* – по принципа на „социалистическия хуманизъм“.

Единствената протоколирана от стенографа активност на 30 септември проявява Иван Бурин, който задава въпрос, с който *титомникът* иска мнение и съвет от *наставника*: „Можете ли да ни кажете какви недостатъци, според Вас, имат нашите работи по референдум?“ Това питане предизвиква от Димитров кратко *изложение против формализма*. Принуден да облече тогата на критик, вождът избягва конкретния коментар за творбите по повод току-що отминалия референдум за Народна република, за да се съсредоточи *изобищо* върху особеностите на новите текстове на писателите. Първоначално крѝжи около проблема с констатацията, че в творбите „има много фразеология“, но после уцелва главното: че се характеризират със „слаба идейност, слабо съдържание въобще“, че в текста е важна „основната мисъл“, че „трябва да има някакъв център, някакъв хребет“. Вождът търси в една творба *централната идея* и ако не я открѝва, остава разочарован. *Читателят критик* Димитров схваща майсторството при създаване на литературни текстове като умение да се отпрати еднозначно послание, в което личи категорична идейна позиция. Ако усети колебание или многогласие, не дай си боже конфликт на идеи, между които авторът не е избрал достатъчно ясно *правилната* или *централната*, тогава е

склонен да отхвърли текста.

Вождът критикува фаворизирането на *формата*, на външно добре изработената, но сякаш самоцелно изпипана творба, за да акцентира, че тя често „прилича на празен орех“, докато „нам черунките не ни интересуват, ядките ни интересуват“. (Според някои, за да подсили сравнението, на това място той взема орех от чиния на масата и го показва на всички.¹¹) Изводът е безапелационен: „Формата трябва да бъде подчинена на съдържанието“. Формализмът в изкуството е направен на пух и прах. За финал наставникът добавя, че все пак „нашият писател трябва да се старае да пише културно, понятно, да пише по-добре, отколкото буржоазния писател“¹². Идеино, ясно, достъпно – това е идеалът за *литературно писане* на комунистическия водач през 1946 г. и след това. Тук стенограмата прекъсва. Извън официално регистрираните думи Иван Бурин си спомня за приятелски шегички между Димитров и Югов, за хапливи подмятания към Орлин Василев, за разказан спомен от вожда колко съдържано го е похвалил Сталин след Лайпцигския процес...¹³

Тази инструктивна предизборна среща дава плодове непосредствено през есента на 1946-та и далече напред във времето. Писателите веднага се заемат да изпълняват указанията. А в бъдещето под нейната сянка преминава цялата епоха на НРБ-литературата до края на 50-те. Отделни фрази, прозвучали вечерта на 30 септември, определят състоянието на литературното поле години след това.

Само няколко месеца след срещата в Княжево Иван Бурин създава стихотворението „Беседа с другаря Димитров“ – крайно *фикционална* версия за случилото се на 30 септември. Публикуван в деня на отбелязването на 65-годишнината на вожда¹⁴, лирическият текст споделя трепета на Бурин, който макар и „незнаен редник на партията“, *възнува се като дете, в съня си видяло своя тѝй любим герой от приказките* – в скромната му стая, „в народен стил: полица, маса, стол“, а той – „здрав, набит и снажен“. Когато започва да говори, в стаята нахлува външният свят: борчески Перник от миналото, където *днес* възглицата „разкъртва здраво ударник-герой“, фабрика „Фортуна“, където работничките „чевърсто оправят нишките от стан на стан“, пушеците *над плодното поле* – знак за започналата механизация и индустриализация; строящият се язовир в Балкана и *отбиването* на река Искър:

*И още дълго мисълта обхожда
навсякъде из родните поля
и чувствува се грижата на вожда
еднакво към работник и селяк,
еднакво към войчик, артист и учен.
И колко много грижа и любов,
и колко мъдрост във всеки дребен случай
в беседата с другаря Димитров!*

Такава беседа се е състояла само в стихотворението на Бурин. Отсъстват въпросите и на предизборната борба, и на актуалната литература от 30 септември. Фокусът е надисторичен – насочен изцяло към грижовния любвеобилен и мъдър вожд, към думите му, които *правят* действителност. На беседата присъства целият народ. Писателите не са там.

*

След *беседата* на Георги Димитров писателите членове и на БРП (к), и на СБП работват на пълни обороти под надзора на Азипропа на ЦК. Отбелязвали сме, че „по-широки ангажименти в изборите за VI ВНС на страната на ОФ поемат писателите комунисти“, а „най-реномираните от тях сформират нещо като *писателски щаб*, който *литературно* обезпечава предизборната кампания“¹⁵. Същевременно обаче те успешно възвличат почти всички *отечественофронтовски* писатели и целия писателски съюз в кампанията. Така изглежда, че писателската общност в НРБ е на страната на правителството. Публичността е облъчена със съответните събития и послания. На 13 октомври 1946 г. управителният съвет на СБП решава да организира *предизборно литературно четене* в театър „Балкан“, с участници Константин Петканов, Е. Багряна, Ана Каменова, Д. Габе, Светослав Минков, Мария Грубешлиева, А. Каралийчев, Н. Фурнаджиев и Младен Исаев¹⁶. На 15 октомври извънредното събрание на СБП приема резолюция, с която подкрепя Отечествения фронт и неговия проект за конституция, като „порицава водената от опозиционните групи агитация чрез изопачаване на текстовете на предложената проектоконституция и на общоизвестни икономически и политически факти, с което умишлено излагат страната пред чуждия свят“¹⁷.

¹¹ Вж. това забелязване в: Тодоров, Ангел. *Спомени за Димитров*...

¹² *Беседа на другаря Георги Димитров с писателите-партийци* [30 септември 1946]..., с. 10.

¹³ Вж. Бурин, Иван. *Срещи кратки, но незабравими*...

¹⁴ Вж. Бурин, Иван. *Беседа с другаря Димитров*. – *Работническо дело*, бр. 137, 18.06.1947.

¹⁵ Вж. Дойнов, Пламен. *Краят на литературната автономия: 1946*..., с. 156.

¹⁶ Вж. *Протокол № 67 от заседание на УС на СБП на 7 октомври 1946 г.* – ЦДА, ф. 551, оп. 1, а.е. 4, л. 128.

¹⁷ Вж. *Протокол № 13 на събрание на Съюза на 15 октомври 1946 г.* – ЦДА, ф. 551, оп. 1, а.е. 5, л. 143.

Иначе противопоставянето вътре в литературното поле през 1946 г. продължава да изостря своя политически профил. В депутатските листи на управляващата коалиция намират място членовете на СБП Тодор Павлов, Людмил Стоянов, Васил Павурджиев и Крум Кюлявков¹⁸. Само за сравнение – писателските имена на *неорганизиран* писатели в опозиционните листи са все още неизключените от СБП – Трифон Кунев, Христо К. Пунев и Йордан Ковачев. Те обаче не имитират съловно-професионално представителство, т.е. не се афишират именно като писатели.

Всички от присъствалите на *беседата* на вождя се захващат с конкретна *писателска* работа. Вече посочихме, че Орлин Василев публикува предизборен биографичен очерк за Димитров, а за други от „първите кандидати на партията“ очерци пишат: Никола Фурнаджиев – за Добри Терпешев, Людмил Стоянов – за Цола Драгойчева, Светослав Минков – за Димитър Ганев, Георги Караславов – за Владимир Поптомов, Димитър Осинин – за Петко Кунин и т.н.¹⁹ Биографи или агиографи, дисциплинираните автори трупат корпус от текстове за вождя и *по-малките* вождове – новите *положителни герои*. Съвсем *буквално* Димитър Полянов възпроизвежда напътствието на Димитров и пише свой фрагмент от препоръчания *обвинителен акт* към опозицията – агитката „Народът обвинява“:

*Народът обвинява
вас, махзарджиите зелени,
предателите заклеимени,
слуги на чуждий интерес,
търговци със народовластие
срещу народното нещастие
за долари, без срам и чест,
родината си що продават;*

*Народът обвинява
вас, шетичка „социалисти“,
вас, мародерстващи „марксиста“ –
Пастуховските господа.
Борци от блумовска порода
срещу самата свобода,
що сам народът си създава.*

*Народът обвинява
вас, сбирщина, мърда фашисти,
недоубити хитлеристи,
тук-там намирили подслон
във нечия уж оф партия,
разкрили вече своите карти
с лика на бившия си патрон
въвкръв Европа що удави... [...]*

*Народът поздравлява
неизброимите дружини
със винените бюлетини
в несъкрушимите ръце
в града и в селото, навсяде!
Републиката да пребъде...²⁰*

Първият пролетарски поет зове: „На сатаната глас не давай!“ и *скандира* по опорните точки на Димитров – в атака срещу опозицията. Други като Ламар и Невена Стефанова добавят специфичния *поджанр* на стихотворния лозунг – „Лозунг на гражданина“²¹, „Лозунг на девойката“²², „Лозунг на майката“²³... Така всяка възраст, пол и съловие могат да бъдат снабдени с мобилизиращи думи преди изборите. Вириней Вихра прибавя своя възпев „Винената бюлетина“²⁴, за да няма грешка в избора на цвят. Радой Ралин *апелира* в рими към съмишленика си да *агитира* „сред стари и млади“ и да *разяснява* „лозунгите близки и прости“²⁵. Срещу опозиционерите подреждат строфи и насочват статии и фейлетони Людмил Стоянов, Георги Караславов, Николай Райнов, Камен Зидаров, Ламар, Д. Б. Митов, Н. Фурнаджиев, Крум Пенев, Александър Геров, Михаил Лъкатник и кой ли не от *организираните* писатели...²⁶ Агитацията им се отлива в художествено-публицистични форми, в които пълнят своите идейни възгледи и предизборни призови. Не остава без думи и ноти жанрът на масовата песен, с посветени творби и на БРП (к) („Песен за партията“ на Пантелей Матеев и Светослав Обретенов²⁷), и на Георги Димитров („Напред с другаря Димитров“ на Анна Николова и И. Т.²⁸). Най-внушителният книжен принос в предизборната борба без съмнение е 700-страничният том „Антология Отечествен

¹⁸ Вж. *Писатели – кандидати за народни представители. – Литературен фронт*, бр. 5, 19.10.1946.

¹⁹ Вж. Ганчовски, Неделчо. *Дните на Димитров каквито ги видях и записах. Том първи...*, с. 310.

²⁰ Полянов, Д. И. *Народът обвинява. – Работническо дело*, бр. 247, 26.10.1946.

²¹ Вж. Ламар. *Лозунг на гражданина. – Работническо дело*, бр. 247, 26.10.1946.

²² Вж. Стефанова, Невена. *Лозунг на девойката. – Работническо дело*, бр. 247, 26.10.1946.

²³ Вж. Стефанова, Невена. *Лозунг на майката. – Работническо дело*, бр. 248, 27.10.1946.

²⁴ Вж. Вихра, Вириней. *Винената бюлетина. – Работническо дело*, бр. 240, 19.10.1946.

²⁵ Вж. Ралин, Радой. *Апел. – Работническо дело*, бр. 244, 23.10.1946.

²⁶ Вж. само част от тези текстове в *Работническо дело и Отечествен фронт*, публикувани през октомври 1946 г.

²⁷ Вж. *Песен за партията* (текст на Пантелей Матеев и музика на Светослав Обретенов). – *Работническо дело*, бр. 242, 21.10.1946.

²⁸ Вж. *Напред с другаря Димитров* (текст на Анна Николова и музика на И. Т.). – *Работническо дело*, бр. 246, 25.10.1946.

фронт“, съставен от Андрей Гуляшки и Богомил Райнов. В седем дяла са представени творби не само по опорните точки от *беседата* на Димитров, но и по все по-ясно налагащите се теми в актуалната българска литература, които ще влязат в основата на соцреалистическия тематичен каталог: „Съпротивата“, „Девети септември“, „Отечествената война“, „На трудовия фронт“, „Славянското единство“, „Нашите борци“ (текстове за комунистически герои и вождове), „Бий врага“ (текстове срещу „фашисти“ и опозиционери). Трябва да потвърдим, че това „издание в 5-хиляден тираж не просто пряко участва в предизборната битка, но и остава като тежък паметник за произхода на соцреализма в НРБ“:

„Към добре познатата му генеалогия – влияние от съветски образци, наследство от българската пролетарска литература от 30-те години, указания на директивния дискурс на комунистическите вождове – българският соцреализъм кристализира като резултат от предизборната борба през 1946 г. и изобщо в процеса на политическо противопоставяне и разгром на опозиционния и алтернативен сектор в младата Народна република. В текстовете му оставят трайни следи неговите прагматични употреби за нуждите на една военствена предизборна пропаганда. Това е сред причините пластът на агитационното (агиткаджийското в поезията) и на очерково-агиографското (в публицистиката и белетристиката) да остане дълго време толкова пътен и влиятелен, да започне да изтънява през 60-те години, но да не бъде заличен напълно чак до 1989 г.“²⁹

Ето защо срещата с вождя на 30 септември 1946 г., почистена от праха на архивите, днес изглежда толкова важна за историята на социалистическия реализъм в българската литература. Иначе в деня на изборите (27 октомври) Георги Димитров посещава няколко избирателни секции в София, Княжево, Перник, Радомир... Обикаля с две коли, придружен от *писателя репортер* Георги Караславов; израе хоро пред една от секциите, назидава опозиционните застъпници, къпе се в народния възторг. Победата на ОФ е програмирана и извоювана с насилия и фалшификации. През следващите две-три години тя подготвя парламентарната основа за провеждане на тоталитарната революция докрай.

Към края: Среци в мавзолея

Загълбочаващите се здравни проблеми на Димитров го принуждават на 7 март 1949 г. да предприеме своето последното пътуване до Москва, където съветски лекари се опитват да го лекуват или поне да отложат края. За последен път вождът празнува рождения си ден на 18 юни в санаториума „Барвиха“ – първо сред най-близките си, а после и със служителите на българското посолство. Присъства и фотограф, който запечтава образа на отиващия си Димитров, заедно с този на съпругата му Роза Юлиевна Димитрова³⁰.

Снимката е правена преди обед, когато около рожденика са само семейството му, неговите охранители и помощници, сред изпратени от България кошници с цветя и пред торга, изброяваща Кремъл – подарък от санаториума³¹. В следобедната група от посетители присъства литературният и журналист Славчо Васев, но в качеството си на културен съветник в посолството в Москва. В по-сетнешния си разказ той твърди, че Димитров се отдава на спомени за социалистическата си младост, сякаш се прощава с миналото си³².

²⁹ Доинов, Пламен. *Краят на литературната автономия: 1946...*, с. 154–155.

³⁰ Снимката от 18 юни 1949 г. е публикувана в: Игнатов, Петър. *Сърце за всички. Когато охранявах Димитров*. Народна младеж. С., 1971.

³¹ Вж. за тази обстановка в мемоарния разказ на един от охранителите на Г. Димитров и негов частен секретар през последните му дни в Москва: Игнатов, Петър. *Сърце за всички...*, с. 127–131.

³² Вж. Васев, Славчо. *Той знаеше силата на печата. – В: Георги Димитров в спомени на дейци на културата...*, с. 167–169.

Последните си заветни думи за литературата вождът изрича десет дни по-късно по време на визитата на Димитър Полянов, който пребивава в СССР като гост на Пушкиновите тържества³³. Вече тежко болният Димитров решава не просто да се види с поета, но и да се подготви за срещата, като поръчва да му намерят книга с негови стихове. От посолството изпращат издадената за Поляновия юбилей „Избрани стихотворения“ (1945). Вождът чете и коментира със секретаря си Игнатов. Вмята за стихотворението „Кочичета“: „Хубаво, нали?... Май че е писано за нас.“³⁴

Старият *пролетарски поет* влиза в стаята на Димитров малко след обед. Дватамата се здрависват, прегръщат и целуват. Полянов разказва какво е видял при обиколката си из Ленинград, Псков, Тбилиси, Сталинград и споделя, че има намерение да напише книга за Съветския съюз. Вождът го съветва да не бърза, защото има да види още неща в необятната страна. И тогава внезапно подема въпроса за състоянието на българската литература. Според Полянов казва:

„Забелязвам нещо ново, радостно в литературата ни: писателите вече се обръщат с лице към новия живот... Някога ние бяхме сектанти и трябваше да бъдем такива. По времето на твоите „Червенушки“, на които много съм се възхищавал. А сега трябва да се стремим да се сработваме с всички прогресивни, действително талантиливи писатели, да ги критикуваме другарски, да им помагаме, да ги увличаме. Трябва да събираме всички, целия народ... Всички са нужни за изграждане на новия живот. Но едно да не забравяме... да не забравяме никога, че сме отделна партия, партия ръководителка...[...] Литературните произведения трябва да се пълнят с това съдържание.“³⁵

(Тук поетът му припомня сравнението с черупката и ядката на ореха от *беседата* на 30 септември 1946 г. – за формата и съдържанието. Димитров се усмихва: „Точно това.“) Полянов понечва да си тръгне, но вождът го моли да остане още малко и стига до последния завет:

„Вие имате такива добри учители и приятели – съветските писатели. Изучавайте ги, подражайте им. Свържете се по-близо с тях. Завържете лични връзки...“³⁶

С едни или други запомнени от свидетелите нюанси³⁷, предсмъртното литературно напътствие на Димитров отбелязва промяната както в българската литература, така и сред българската писателска общност около 1948 г. – след постулирането на задължителността на „метода“ на социалистическия реализъм на Петия конгрес на БКП. Вождът оценява, че *държавните* писатели на НРБ най-после масово и дисциплинирано творят според принципите на този „метод“ и по темите на *социалистическата съвременност*. После повтаря тезата за *приобщаването* на всички писатели, но вече с нюансите и на тяхното (*пре*)*възпитание* и цялостно *моделиране* – чрез *критиката*, *помощта* и постоянното им *увличане*, т.е. организиране. Същевременно обаче настоява да се удържа на всяка цена *принципа на партийността* и по този начин да се гарантира *новото съдържание* на създаваните литературни творби. Финалната реплика за съветските автори като „учители“ и „образци“ за следване пунктира пътя към ускорена съветизация на литературното поле в НРБ. Прощалното наставление на Димитров не придобива особена гласност тогава. Все пак, изречено при последната му среща с български писател на 28 юни 1949 г., то има литературноисторическо значение не толкова на *предсмъртен завет*, който ще бъде следван, колкото на *маркер* за приключване на един и започване на нов етап в литературата на НРБ.

Четири дни по-късно смъртта пренасочва *срещите с вождя* и отваря пространство, където във върховната менторска роля на писателите да бъде въведено ново лице.

³³ Тук и по-нататък предаваме тази среща по два запазени разказа на очевидци – на самия Д. И. Полянов и на присъстващия охранител и частен секретар П. Игнатов. Вж. два варианта (по-подробен и по-кратък и преработен) на първия: Полянов, Димитър. *Последната ми среща с др. Георги Димитров. – Литературен фронт*, бр. 48, 30.07.1949; Полянов, Димитър. *Последната ми среща с Георги Димитров. – В: Той не умира...*, с. 404–407 и Игнатов, Петър. *Сърце за всички...*, с. 132–136. Последният си води бележки по време на срещата.

³⁴ Вж. тези думи на Г. Димитров в: Игнатов, Петър. *Цит. съч.*, с. 134.

³⁵ Думите на Г. Димитров се цитират по: Полянов, Димитър. *Последната ми среща с др. Георги Димитров. – Литературен фронт*, бр. 48, 30.07.1949. Интересното е, че буквално същите думи „запомня“ и цитира друзият разказ: Игнатов, Петър. *Цит. съч.*, с. 136.

³⁶ Полянов, Димитър. *Последната ми среща с др. Георги Димитров...*

³⁷ Вж. далеч по-кратката преценка на Г. Димитров в: Полянов, Димитър. *Последната ми среща с Георги Димитров. – В: Той не умира...*, с. 407. Вождът е лаконичен: „Започва да ми харесва завоят, който се прави от българските писатели... Започваме да се сближавате с народа. Литературата трябва да се запълни с ново съдържание.“

Георги Димитров прави избори: 1946

от стр. 11

*

Лишен от погребение, балсамиран и положен в мавзолей, Георги Димитров се превръща в особена посмъртна инстанция на *вечно жив* „вожд и учител“, с когото срещите могат да продължат, вече метафорично въобразени. Разбира се, това е квазикомунитарна ситуация, обект предимно на художествено-публицистично претворяване. Мавзолеят става място за поклонение, но и за възпроизводство на легитимност на наследниците. Там отива и новият вожд, за да докладва, да получи съвет и напътствие, както е в едно стихотворение на Младен Исаев:

*Градината блестеше в утринна роса.
А Мавзолея – бял като планинска преспа.
Червенков влезе и заста на сам
до вожда ни, в спокоен сън унесен...
Какъв ли разговор без думи в утринта
е водил той с учителя, с другаря?
Докладвал му е може би за оранта
и как върви по мирен път България.
И може би разказвал е на вожда той
какви герои раснат в нашата родина,
как Партията ни печели бой след бой,
как дигат едър стан заводи и юзини.
Навярно и за някоя безсънна нощ,
за нечовешки трудности му е доложил.
И в отговор е чул от мъдрия ни вожд:
- За комуниста няма нищо невъзможно!³⁸*

Поетите са почти единствените, които обслужват този посмъртен култ, изобразявайки за публиката ритуала на срещата с *присъстващия отсъстващ* „вожд и учител“ – ту като мистично прозвучаване на глас, ту като очертаване на един тукашен и отвъден център на власт, която направлява хода на историята, ту като мост между днешното време и вечността. Ето версиите на двамата млади поети от края на 40-те:

*И светли дни от Мавзолея бял
той армията наша среща с радост
и като първия ни генерал
оттам приема нашите паради!...
(Найден Вълчев. „Димитров сред войниците“³⁹)*

*Аз идвам при Димитров с моите другари
да помълчим пред него, да го видим,
да постоим при вожда на България,
да вземем сили и да си отидем.*

*Очите му сега са уморени. Сякаш трепкат
клепачите притворили се леко.
Понякога и живите така притварят клепки,
за да погледнат още по-далеко.*

*Аз идвам тук на мълчалива среща
със непознати хора, близки и далечни.
Ний всички вземаме оттук по нещо
и носим у дома по малко вечност.
(Иван Радоев. „В мавзолея“⁴⁰)*

Срещата в мавзолея с безсмъртния – *уморен, спящ, почиващ си, мълчалив и сякаш говорещ, почти жив* – вожд на България е едновременно лично и колективно преживяване, несекващ ритуал, чрез който НРБ-общността препотвърждава единството си, а отделния НРБ-субект се зарежда с кураж и воля, с вътрешно основание за *социалистическо битие*. Балсамираното тяло в центъра на българската столица генерира символна енергия, с която отчасти компенсира метафизичния дефицит на актуалния комунистически режим. Вождът посреща върволиците от хора, а поетите – когато могат – свещенодействат.

*Откъси от по-голям текст из подготвената за печат книга
„Наставници и гени. Три ритуала в литературното поле на НРБ:
срещи с вожда – самокритики – беседи с младите“.*

³⁸ Исаев, Младен. *Червенков*. – В: *Стихове за Ленин, Сталин, Благов, Димитров, Червенков*. Под редакцията на Божидар Божилов. Народна младеж. С., 1953, с. 181.

³⁹ Вълчев, Найден. *Димитров сред войниците*. – В: *Пак там*, с. 162.

⁴⁰ Радоев, Иван. *В мавзолея*. – В: *Радоев, Иван. Шумят знамената*. Български писател. С., 1951, с. 52.

Философът ректор и тоталитаризмът

Христо Трендафилов

Ректорът философ като проблем изглежда метонимия на концепта **Цар философ**, политически идеал, издигнат от Платон в диалога „Държавата“ и проява на т. нар. **софокрация** (*управление на мъдрите*). Когато използва термина „философ“, Платон има предвид човек, достоен да притежава мъдростта. Философ е „онзи, който обича истината“, а неговите задължения могат да се разделят на две: основаването на държавната институция и запазването ѝ чрез законодателство. Платон изгражда своята Академия около Атина, научно-философска школа, начело на която стои **схоларх**, представляващ предобраз на бъдещия университетски ректор. Платон е ръководил Академията 40 години, от 388 до 348 пр. Хр., която е закрыта е през 529 от Юстиниан I като решителен последен удар срещу езическите реликти. Философът е единственият човек, който има достъп до архетипите, които съществуват във всички прояви на Формата. Философите са най-добрите управници – Платон оформя „кораба на държавната метафора“, една от неговите най-често цитирани идеи, заедно с популярната алегория за пещерата и дефилиращите пред входа ѝ идеи и отраженията им. В „Държавата“ е казано: „Истинският капитан трябва задължително да познава сезоните, небето, звездите, ветровете, и всичко присъщо на занаята, ако той наистина ще управлява кораба“. Платон твърди също, че моряците (хората на града държава, на които философът е потенциален владетел) игнорират философския „празен поглед към звездите“, защото те никога не са срещали истински философ. Названията на самите глави в **Пета** и **Шеста** книга на диалога „Държавата“ са достатъчно изразителни:

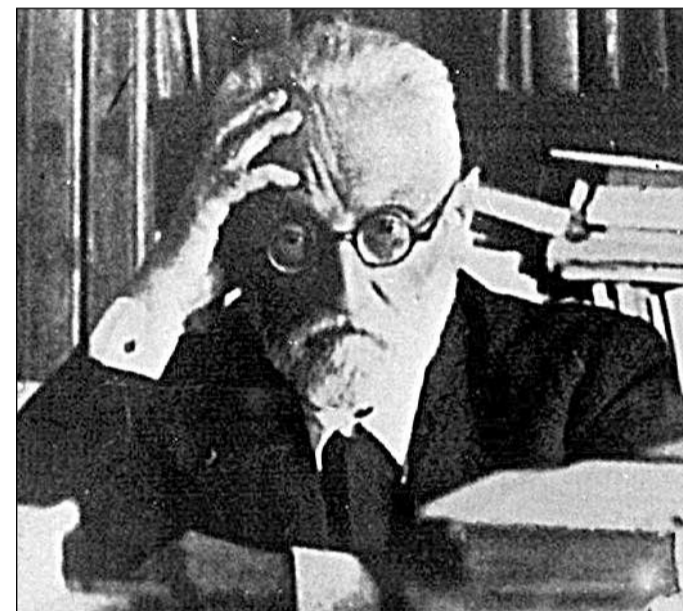
Пета книга. Управниците трябва да са философи. Кой е философ? Философът познава истината.

Шеста книга. Ролята на философите в държавата. Свойства на философската душа. За четирите главни добродетели. Повторно за истинските управници на държавата. Софистите и мнението на тълпата. Антагонизмът между философа и тълпата. Порочната държавна уредба е вредна за философа. Идеалната държава е осъществима. Качества и добродетели на философа. Въображеният и видимият свят.

Идеите на Платон се възприемат в Рим и във Византия, особено през периодите на видимо съживяване на интереса към античното културно наследство, така наречените *малки Ренесанси*. Известен е императорът философ Марк Аврелий и неговият главен труд „Към себе си“, морално-етически размисли и сентенции в 12 книги. Авторът следва възгледите на стоиците и написва книгите на гръцко койне през 170 г. От своя страна риторикът Либаний в *Писмото* си до император Юлиан Отстъпник (Апостат) от IV в. прославя мъдрия владетел, който и сам описва подвизите си: „И ако Софокъл е казал „Мъдри са тираните, когато с мъдречи общуват“, то ние можем да кажем, че и мъдростта на царя води общуващите с него към добродетел... Ахил е имал нужда от Омир, Александър – от много Титани, докато твоите победи ще останат паметни чрез гласа на човека, който ги е извоювал, ето как ти изпревари софистите и не само с делата си им даде повод за напрегнат труд, но освен това им обяви съвременование със съчиненията си, с които пресъздаде своите дела“. А в началото на **Македонския ренесанс** през IX в. изпъква фигурата на **Лъв Математик** (*Философ*), учен от арменски произход (както и **Патриарх Фотий**) с колосална ерудияция в различни хуманитарни и инженерно-математически науки. Той дълго време води мизерен живот на частен учител (византийските учени и преподаватели, независимо от класата си, живеят в крайна оскъдица) и едва след като арабският владетел иска да го привлече на служба в Халифата, е забелязан от своите управници и назначен първо като учител, а после и за **декан** на *Магнаурската висша философска школа*, или по-скоро за **ректор** на целия университет в Константинопол (съгласно византизолите Франсис Дворник, Карл Крумбахер и Елена Липшиц). Лъв Математик е наричан **Елин**, бил е привърженик на Платон във философията, иконоборец по убеждения и като такъв е три години епископ на Солун, след което е свален; едва ли като ректор е ревизирал богословските си възгледи, но вече не ги е афиширал открито. Вероятно причината е новият му и по-висок социален статус, подплатен със солидно възнаграждение, което щедро е отпуснал на професорите кесарят и брат на царицата Варда. Именно нему ние дължим възстановяването и новия интелектуален възход на открития през 425 г. при император Теодосий II, но заглъхнал през иконоборческата епоха Константинополски университет: дейността на Варда е показателна за статуса и развитието на всеки един университет. Между многото ученици на Лъв Математик ще откриям Константин-Кирил и дипломата, учен и поет Лъв Магистър, а от съвременните научни изследвания за него – „**Първият византийски хуманизъм**“, *Le premier humanisme byzantin: notes et remarques sur enseignement et culture à Byzance, des origines au Xe siècle* на Пол Льомерл (1971) и „**Елинизмът във Византия през IX век**“, *Эллинизм в Византии IX века* (2018) на монахиня Касия (Татяна Сенина). И двете образцови монографии не са преведени на български език. Изглежда, че близкият наследник на *Академията* в Атина на Платон е *Флорентинската неоплатонистка академия* на Марсилио Фичино. Открита е през 1462 и в нея се превеждат главните трудове на Платон и много

Мартин Хайдегер

Мигел де Унамуну

Ханс-Георг Гадамер

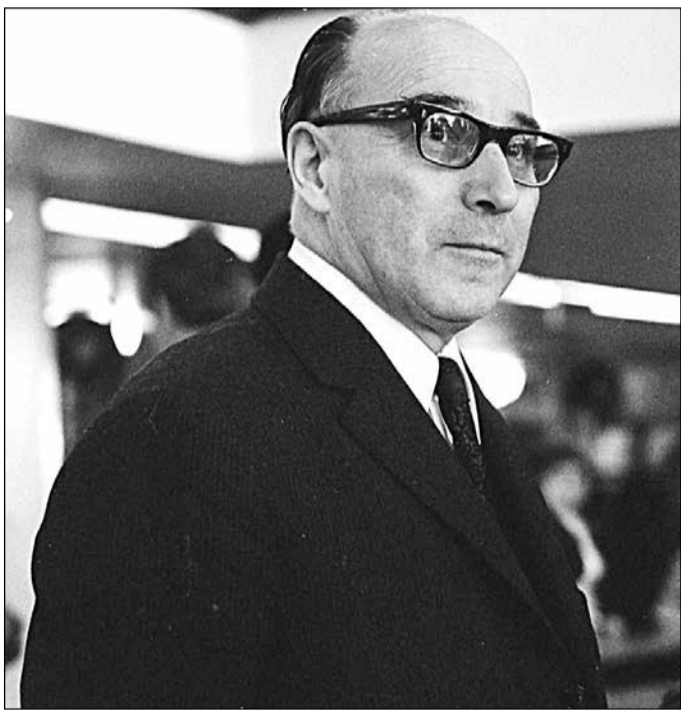
други антични мислители и творци. Изключително важна за функционирането на *Академията* е ролята на Козимо Медичи, авторитетен държавник, умело управлявал Флоренция, банкиер, ценител на изкуството и меценат. За пореден път виждаме значението на просветения държавник и финансов благодетел за плодотворната дейност на една школа и на нейния интелектуален водач, ректора. Труженици и благодетели на интелектуалната история – от римския Меценат, през константинополския Варда до флорентинския Медичи. Всяка епоха моделира своите идеи, институции и техните факлоносии – образователни управници и ректори. Най-близки до нас са тези от времето на масовите движения и на тоталитарни режими през първата половина на XX в. Ще погледнем към трима от тях, които извън ректорството си са елитни философи и творци. Метонимична реализация на Платоновата идея за управник философ, не на държава, а на интелектуален анклав, университет, не цар, а ректор. Но ректор в условията на безогледно вдъхновен тоталитаризъм; ще разграничим поне три западноевропейски ректорски репрезентации на изходния образец.

РЕКТОР И ИДАЛГО

Хронологически погледнато първият ректор сред тях е Мигел де Унамуну (1864–1936). На два пъти този испански философ, писател и политик е ректор на *Университета в Саламанка*, от 1901 до 1914 и от 1931 до 1936. Университетът е един от най-старите в Европа, основан е през 1254, пети

Минчо Семов. Сн. Държавен архив - Габрово

Пантелей Зарев, 1971 г. Сн. Георги Панамски

след Болонския, Кеймбриджкия, Оксфордския и Сорбоната в Париж. Философските възгледи на Унамуно се формират под влияние на идеите на Августин, Паскал, Спиноза, Ницше, Киркегор. Формално е католик, но всъщност не е вярващ, а по-скоро агностицист. Творчеството му е многожанрово и включва философска есеистика, лирика, проза (разкази, новели, романи, пътеписи), драми. Особено място в него заема книгата му „Житието на Дон Кихот и Санчо Панса, според Мигел Сервантес де Сааведра“, *Vida de Don Quijote y Sancho*, 1905, разкриваща философията на националния характер и символи, печалната орисия, но и неувяхващия оптимизъм и рецепция на испанския народ и култура. Темата за Сервантес и Дон Кихот е емблематична за испанските мислители, писатели и художници, разработена е във феноменологическо-Хусерлов план от друг автор от тази епоха, Хосе Ортега и Гасет в „Размисли за Кихот“ (*Meditaciones del Quijote*, 1914). На български са преведени от Тодор Нейков „Животът на дон Кихот“, 1998, „Детството на Дон Кихот и други есета“, 2002, както и още книги на Унамуно. Заради либералните си възгледи философът творец е интерниран на Канарските острови, но избягва във Франция и живее като политически изгнаник до 1930. След падането на диктатурата на Рибера, смяната на властта и връщането си в Испания става пак ректор на Саламанкския университет, избиран е за депутат. Критичен към републиканския режим, той подкрепя през първите седмици фалангисткия метеж на Франциско Франко, но бързо охлаждава към него и конфликтна с националистите (напълно аналогично е отношението към франкистите и републиканците социалисти на Хосе Ортега и Гасет, защото и в двата принципно противоборстващи политически лагера те виждат общ и опасен анархизъм, водещ неминуемо към тоталитаризъм и диктатура). През 1936 Унамуно е поставен под домашен арест в Саламанка, където и умира.

БИТИЕ И РЕКТОР

От април 1933 до април 1934 Мартин Хайдегер (1899–1976), един от най-големите и често дебатирани философи на нашето време, е ректор на известния Фрайбургски университет. Како философ е наследник, продължител и опонент на предшественика си и учител Едмунд Хусерл и на неговата феноменология. Между студентите на Хайдегер виждаме бъдещи философи от най-висш, световен мащаб – Херберт Маркузе, Еманюел Левинас, Ян Паточка. Книгата на Ричард Волин с красноречивото название „Децата на Хайдегер“, Princeton, 2001, включва точно такива портрети – на авторката на „Тоталитаризъмът“ Хана Аренд, на

Карл Левит, Ханс Джонас и Маркузе. Хайдегер поддържа Националсоциалистическата партия и Хитлер, подписва *Клетвата (Декларацията) за вярност на професорите от немските университети и институти* в подкрепа на Фюрера. Позицията на неговия съвременник и също достатъчно знаменит философ Карл Ясперс спрямо националсоциализма е рязко отрицателна, но отношенията му с Хайдегер остават дружески в човешки план. Тази позиция на Хайдегер след края на войната му коства рязка критика във философската гилдия и в обществото изобщо. Както и десетилетие на професионална и личностна изолация, при все че той е ректор само една година. Доколко и защо Мартин Хайдегер подкрепя нацизма е дискуссионна тема, която и до днес не е изяснена в пълнота. Ключ към разрешаването ѝ предлага неговият критично настроен ученик и последовател Херберт Маркузе: немските интелектуалци приемат националсоциализма или по незрели и твърде прибързани убеждения, или заради просперитет в кариерата (тук ние ще приведем пример с Херберт фон Караян, който влиза дори и в SS, за да бъде назначен за главен диригент на Берлинската държавна опера, впрочем макар и разхвален от Гьобелс и Гьоринг, фон Караян не е участвал в боеве и в антисемитски изстъпления). Към тях се добавя и страхът за физическото оцеляване и цитираната начална идейна убеденост, също и желанието за справедливост и военен реванш, предизвикано от драконовските решения на *Версайския мирен договор* – такива са настроенията и у нас, и в страни като Унгария след Трианон. Впрочем мнозина именити политически и академични фигури не само се подвеждат, но в началото и се вдъхновяват от обещанията на тоталитарните движения и техните лидери за реформи и основно преустройство на застоялите позитивистични университетски системи. Високо оценява дейността на Мусолини дори един либерален европейски политик като Томаш Масарик, изключително обективен учен и отличен организатор на образованието и изобщо на държавния живот, избран през 1920 за президент на Чехословакската република. Между многото значими трудове на Мартин Хайдегер за най-представителен се приема „Битие и време“, *Sein und Zeit* (1927). Тази магистрална за философа и сложна за научно осмисляне книга е преведена на български два пъти: през 2005 от Димитър Зашев и през 2020 от Цочо Бояджиев.

РЕКТОР И МЕТОД

И Ханс-Георг Гадамер (1900–2002), съзателят на съвременната философска херменевтика, е от 900-те интелектуалци, подписали *Клетвата (Декларацията) за вярност на професорите от немските университети и институти* в подкрепа на Хитлер. Не става член на Националсоциалистическата партия, не е и репресиран, а по времето на нацизма пише както политически неангажирани студии върху античната философия, така и статии, принципно съзвучни с идеите на нацизма, напр. за народ и история при Хердер, където се застъпва за края на *Просвещението*. В този смисъл и неговото политическо поведение по време на управлението на Хитлер е обект на дискусии, макар и не така оживени и противоречиви, каквито се водят за позицията на Хайдегер. Методологически Гадамер изглежда като твърд, дори закостенял традиционалист и смята, че само съюзът на новите идеи със старите традиции ще избави науката от фатума на бездушието. След края на войната, през 1945 е декан на Философския факултет на престижния *Лайпцигски университет*, където са учили много българи, между които д-р Кръстьо Кръстев, Пенчо Славейков, Иван Шишманов, Гео Милев. От 1946 до 1947 е негов ректор, но не може да приеме ентузиазма и екзалтацията на комунистическите студентски съюзи, които явно му напомнят *бурните устремии на Hitlerjugend, Хитлеровата младеж*, и напуска ректорския пост. Преселва се във ФРГ, преподава в университетите във Франкфурт на Майн (заема катедрата на Ясперс) и в Хайделберг, изнася лекции в САЩ, като същевременно основава и редактира много влиятелното списание *Philosophische Rundschau*. Извън всяко съмнение главен и непомръкнал до днес труд на Гадамер е „Истина и метод. Основи на философската херменевтика“, *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, 1960, бълг. превод: Димитър Денков, 1997, 2020. Не е никак възхитен обаче от напирания италиански фашизъм и неговия водач Мусолини автор като Бенедето Кроче (1866–1952). Философ – естетик и психолог на художественото творчество с мирово значение и популярност, атеист в религиозно отношение. Той не става ректор на университет, но като крупна културно-просветна фигура и политик неминуемо се сблъсква с фашизма. През 1920–1921 Кроче става министър на образованието, ще отбележим, че по същото време инициира на образованието (*нарком просвещения*) в болшевицка Русия е Анатолий Василиевич Луначарски. Кроче подготвя училищна реформа, която не въвежда заради нежеланието си да сътрудничи на фашизма, наричен от него „онагрократия“, тоест „власт на магаретата“ (да си спомним думите на познатия Алеков герой относно избора на кмет: „Едно магаре тури за кандидат, и магарето ще ти избира...“). Обаче реформата е наложена през 1923 от младежкия идеен съратник на Кроче Джовани Джентиле и носи неговото име. Дватама първо издават заедно списание „Критика“, но по-късно Джентиле става откровен проповедник на фашизма и негов философ, разстрелян е от италиански партизани, както впрочем е разстрелян и самият Дуче през 1944. По време на режима на Бенито Мусолини и на Втората световна война Кроче заема либерални позиции, но се изказва обективно и твърде критично за недъзите на демокрацията. През 1925 той смело публикува *Манифест на антифашистката интелектуалци*, явно насочен срещу *Манифеста на фашистките интелектуалци*

към интелектуалците от всички нации, написан от името на поддръжниците на Мусолини, но на практика дело на Джентиле. Ще споменем и една забележителна фигура в нашия художествен и научен живот, чиято позиция спрямо тоталитаризма е противоположна на тази на Кроче. Това е Николай Райнов (1889–1954), писател, поет, преводач, художник, критик и изкуствовед, приказник, издател, теолог, теософ, професор по история на изкуството. Той също не става ректор, но след *Девети* е избран за председател на новосформирания *Съюз на художниците* и директор на *Института за литература*. Още през 1944 този постоянен сътрудник на „Златорог“ влиза в редовете на БКП и взема активно участие в зловещите репресивни политически процеси срещу демократично мислещи наши творци, художници и писатели. При това го прави с такава страст, че определят неочакваното му за всички поведение като позиция на „фанатизиран, озлобен комунист“ (Константин Константинов). Ако това е отмъстителна разплата с творчески противници, тя е безсмислено жестока. По-късно и Н. Райнов се превръща в обект на влинеещия партийно-идеологически терор, при това един от неговите идейно-философски съдници е синът му Богомил. Що се отнася до днешната социално-политическа рецепция и оценка на тези идеи в мирови план, то авторитетен съвременен философ като Карл Попър обвинява Платон за появата на тоталитаризма през XX в., провиждайки как възгледът му за философите царя с техните мечти за *социално инженерство* води към Сталин и Хитлер, с посредничеството на Хегел и Маркс. Дори за аятолах Хомейни се смята, че през 20-те години на XX в. е импулсиран за своето политическо издигане като висш държавно-религиозен водач на Иран и от Платоновата визия за *философа цар*.

*
И накрая, кои са ректорите философи на СУ „Климент Охридски“? Трима от 57-те ректори за 137-годишната история на Университета:
1. Роденият във Велес Иван Георгов (1862–1936) е пет пъти ректор: 1891-1892, 1898-1899, 1905-1906, 1916-1917, 1918-1919. Европейски образован учен и културен политик от типа на Иван Шишманов. Смятан за създател на модерното философско образование в България. През 1923 г. Георгов е съосновател и пръв председател на *Македонския научен институт* в София и активен сътрудник на списание „Македонски преглед“. През войните и след тях защитава неведнъж в Западна Европа българската национална кауза.
2. Пантелей Зарев (1911–1987). Ректор от 1968 до 1972. Философ по образование, но се занимава с литературна теория, история и критика. Председател на Съюза на българските писатели от 1972 до 1979, където налага крайно скучно, но пък почти лишено от козни, котерийни борби и интриги управление. Не оставя забележими следи в литературната наука и критиката.
3. Минчо Семов (1935–2006). Ректор от 1986 до 1989. Политолог, активен деец на управляващата компартия. През неговия мандат през 1988 се чества 100-годишнината на Университета. Тогава за почетни доктори на СУ са избрани високоавторитетни слависти като Дмитрий Лихачов и Рикардо Пикио и британският византолог с петербургски корени княз Дмитрий Оболенски. Философията е втората завършена специалност на сегашния ректор на СУ Георги Вълчев, избран през 2023, първата му специалност е история. Философията е втората специалност и на полониста Огнян Сапарев, литературовед – теоретик и критик, киновед и социолог, в продължение на десет години (1993–2003) ректор на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. С изключение може би на Иван Георгов и донякъде на Огнян Сапарев, никой от тези ректори не блесна със самостоятелност и осъществени реформаторски стремления. Но ще споменем и двама ректори, които обаче не са философи, а *исторници* и притежават европейски научен престиж и особена човешка участ. Бележитият археолог Богдан Филев заплати с живота си за дейността си като премиер във военно време и е първият и единствен разстрелян ректор у нас (начело на СУ от 1931 до 1932); епизодични опити за промени имаше и при управлението на историка на *Българското възрождане*, културолог и политик Николай Генчев (ректор от 1991 до 1993). Но ректорите, както и самите университети след вътрешнопартийния преврат от 1989 и последвалите опити за промени заслужават отделно внимание. Можем да заключим, че ректорите философи, с някои временни изключения, не играят *решаваща роля* нито в живота на университетите, нито в националната интелектуална история и в политическата ни съдба. Силно зависими от управляващите, ежедневно загрижени за крехкото материално битие на вузове, те неизбежно са склонни на компромиси с властта. У нас – в сравнение с тях – е малко по-забележима и удачна дейността на просветните министри, в миналото, но и понякога сега. Например акад. Иван Шишманов е изключително успешен министър в две различни правителства при цар Фердинанд, но независимо от продължителната си и запомняща се преподавателска кариера в Софийския университет, нито веднъж не стана негов ректор.

Беседа на другаря Георги Димитров с писателите партийци - 30.IX.1946 г.

На 30 септември 1946 г. в къщата-вила в Княжево, където по това време е настанен водачът на комунистическата партия Георги Димитров, са извикани водещи писатели – членове на БРП (к), с които е проведен инструктаж по повод предстоящите избори за Велико народно събрание. До този момент беседата е известна от публикации на нейни съкратени и редактирани (цензурирани) варианти. Тук тя се представя за първи път в цялост и в автентичния си вид, съхраняван в ЦДА, ф. 146 Б, оп. 2, а. е. 237. Публикацията се осъществява в рамките на модула „Литературен архив на НРБ“ от научноизследователската програма „Литературата на НРБ (1946–1990)“ на департамент „Нова българистика“ на НБУ.

Г. Димитров: Има някои работи, които са необходими като хляб и въздух през тази изборителна кампания. Трябва да се състави например един обвинителен акт против нашата реакция и нейната агентура – опозицията. Обвинителен акт, народът обвинява! Първо – със своето излизане от правителството на Отечествения фронт дадоха оръжие в ръцете на враговете на нова България; второ – в тоя момент, когато нашата страна, нашият народ, се бореха в защита на своята свобода и независимост, в защита на своята справедлива национална кауза, в тоя именно момент опозицията прати махзари в чужбина, нанесе удар върху нашия национален и държавен суверенитет; със своята кампания за отлагане на изборите миналата година, със своите клеветнически донесения повредиха на независимостта на нашата страна; когато целият наш народ, може да се каже, целият държавен апарат, включително даже Народното събрание, което в миналото никога не се е занимавало с такива въпроси, бяха мобилизирани за събиране на зърнени храни и фураж, защото населението гладуваше, добитъка измираще, та тази опозиция саботираше, пречеше на събирането на храните, на сламата (конкретно да се покажат факти), водеше подстрекателна агитация в това отношение сред селяните. Народът обвинява по-нататък, че опозицията чрез разпространяване на слухове и действия уврежда нашите братски отношения с великия руски народ – нашия освободител, уврежда нашите братски отношения с народите на Югославия, с нашите най-близки съседи; разпространяваше и разпространява и досега клеветнически твърдения, че Отечествения фронт и неговото управление са враждебно настроени против английския народ, против американския народ, против френския народ и западните демокрации и затруднява по такъв начин нормалните взаимоотношения на България с Англия, Америка, Франция и Западните демокрации. По-нататък. В тоя момент, когато гръцките шовинисти-реакционери, монархисти предявяват претенция за българска земя, когато правят всичко възможно да увредят нашата национална кауза, да я отслабят, ако не могат да я унищожат, опозицията поддържа пряко и косвено политиката на тия сили, които служат за опора и насърчават гръцките империалистически реакционни стремежи по отношение на България. В тоя момент, когато ние полагаме всички усилия да укрепим нашия демократически режим, да укрепим политическото единство на нашия народ, тая опозиция действа за подриване единството на нашия народ, за подриване основите на нашия демократически режим; чрез подстрекаване и създаване на инциденти, насърчаване опожаряването на складовете със зърнени храни, чрез саботиране в промишлеността, търговията и производството, всячески се старае да използва всичко възможно, за да злепостави Отечествения фронт, да създаде недоволство сред народа и да дискредитира нашия режим, нашето управление пред чуждия свят. Редица други подобни факти трябва да бъдат изложени, за да се покаже истинското антинародно дело и лице на опозицията. Какво отношение имаха към усилията да се възроди, възобнови армията, да се създаде една действително народна войска? Нищо друго, освен съпротивление, интриги, пречки. Необходимо е също така да се постави и един пункт за

миналото. Какво щеше да бъде положението на нашата страна пред Мирната конференция, където се борим за достоен мир, ако паролата на Гемето и други подобни типове, да не участва българската войска във войната против Германия, беше последвана, ако тя имаше успех? Най-ценният политически капитал за нас, за нашата страна и най-солидният аргумент за защита на нашата национална кауза е именно това, че ние до 9 септември водихме борба против фашизма и германската окупация и след това веднага, без да е поискано това, по свой начин, по своя инициатива, съзнавайки необходимостта и българския народ да даде своя принос в разгромяване на хитлеристките орди, взехме участие във войната. Тези обвинения ще бъдат от името на народа. Народът обвинява! Но тук може да се постави един пункт и за нашата партия. Да се покаже борбата, която е водила нашата партия за националната свобода, за демокрацията, за напредъка на българския народ, да се покаже какво е дала нашата партия въобще, какво е направила в полза на трудещия се български народ. Макар че това ще бъде разработено в специална брошура, вие тук покажете какви жертви ние сме дали, скъпи, неоченими жертви по време на Септемврийското въстание и след него, какви жертви ние сме дали, крупни жертви и герои, през периода на така нареченото съпротивително партизанско движение и пр. и пр. И тук дайте кратки сведения за Борис Х. Сотиров, за петдесет души писатели като Гео Милев, Христо Ясенов и маса други. Това са хора на нашата партия, това са герои и жертви на нашата партия. И това ще бъде зов: не трябва да се дава нито един честен глас за презряната опозиция. Въобще, трябва да се покаже цялата дейност на тая опозиция, която се явява агентура на реакцията и която няма никаква наложителна съзидателна платформа, която се разви и сега се развива под лозунга: колкото по-зле за народа, толкова по-добре за нейните коварни намерения. Обвинителен акт да се направи, да се формулират фактите така, както един народен прокурор би формулирал обвиненията против тия изменници и предатели на българския народ. Това е първата задача, която трябва да си постави вашата група, заедно с агитпропа при ЦК. Аз считам, че такъв един документ е необходим. Няколко души да се заемат още утре със съставянето на този обвинителен акт против реакцията, против нейната агентура – опозицията и косвено против тия, които ги поддържат отвън. Необходимо е да пореботим малко повече, за да може в срок до една неделя да бъде готов, да бъде напечатан, разпространен в милиони екземпляри, до последната колиба на нашата страна да стигне. Той трябва да се напише на прост, достъпен за народа език, да бъде пригоден за последния селянин, за полуграмотния, даже и той като го прочете да разбере за какво се касае. И затова е необходимо да се съберат най-важните, най-силните аргументи. Второто, което би трябвало да се направи, по моему, то е във връзка с агитацията на нашата партия. Ние не трябва да се хвалим, ние нямаме нужда от такива хвалби (нека други сами се хвалят), нас ни хвалят нашите собствени дела. Покажете тия дела, покажете

хората, които са дали живота си за делото на българския народ. Би трябвало да се направи, според мен, кратка характеристика, биографични бележки на всички дейци, големи и малки, в Септемврийското въстание и след него, в периода на партизанското движение, наши жертви и герои в Отечествения война. Във вид на репортаж или в отделни листчета да се разкаже за Борис Х. Сотиров, за Найден Геров от Русе и много други. Всяко едно село и всеки град са дали такива герои. Това е човешки материал, човешки ум, способност, сила и енергия, които нашата партия е пожертвувала, благодарение на които ние днес имаме наша народна република. Това би могло да бъде едно не голямо сборниче, в което, ако би могло, добре е да се дадат фотографии и да се разпрати навсякъде. Това ще ни помогне повече от много и много статии и речи. Нещо, което трябва да се направи през време на изборителната кампания, то е да се дадат добри репортажи. Не както нашите обикновени репортери ги дават, а живи, художествени, не само на ума да действуват, а на сърцето да действуват, емоционални. Да си разпределите добре силите и да пратите ваши хора, които да опишат например един голям митинг в Пловдив или в друг някой голям град, някой селски събор, каквито ние ще имаме много в тази изборителна кампания. Вие трябва да наблюдавате добре, да проследите как се проявява интереса на народа, как блестят очите, как се въздушевяват ораторите, на какви лозунги народът реагира и всичко това да го опишете. Такива репортажи може да се дават и за в. „Отечествен фронт“, и за в. „Труг“. Особено за общите митинги тези репортажи ще имат политически характер, те ще бъдат острие против опозицията, против нейните клеветнически твърдения. По-нататък. Няма да бъде желателно, ако нашата писателска група се разпръсне по много теми и много въпроси. Така тя ще се зазуби. Вие трябва да концентрирате вашата работа в изборителната кампания на най-важните и най-съществени точки. Например много необходимо е сега във връзка с борбата на нашия народ за едно действително Велико народно събрание, за народна република, за нова конституция и пр. отделни, но боеви, както немците казват шланг стихотворения. А за това е необходимо да се седне и да се пореботи няколко дена, а не както някои правят, легнал нощно време, събудил се, дошло му нещо на ума и, хоп, на другия ден стихотворение по вдъхновение. Само ленивите поети и писатели разчитат на такова вдъхновение, да ви кажа откровено. Истинските творци и в областта на поезията, и на художествената литература не разчитат само на вдъхновението. Те работят из ден в ден, с месеци, за да дадат нещо ценно. Вие сами знаете как големите писатели и в другите страни, и у нас работят. Трябва да се работи. Ние възхваляваме Вазов, но когато аз като словослагател му нареждах ръкописите, помня, че той по десет коректури правеше. На него аз съм се учудвал. Разбира се, в изборителната кампания ние така не можем да работим. Сега е необходимо да се дадат кратки боеви стихотворения. Те ще се скандират по цялата страна, на песни може да се направят. Това ще бъдат стихотворения не само за Отечествения фронт, за нашето народно движение, каквито трябва непременно да има, но и за нашата комунистическа партия. Особено необходими са сатира и хумора. Ето например „Стършел“. Отначало гледах със съмнение на тия наши „стършели“, но после с удовлетворение констатирах, че те вървят напред, че те наскоро ще станат настоящи „стършели“. „Стършел“ много може да помогне. Понякога там малко го избива на порнография, но това трябва да се запрети. Но по съдържание и форма той удовлетворява вкуса на един читател, който действително иска и мисъл, и хумор да има. Той се развива. Трябва да се помогне на тия хора всячески, за да могат да намерят и нови сили, и да бичуват всичко, което е продажно и безчестно в нашия политически живот и преди всичко опозицията, защото се явява център на мракобесие, предателство и гнилост. В тази изборна кампания са особено необходими карикатури, които да се поместят не само във вестниците, но и като листовки да се разлеват по стените. Вземете например „Папагал“. Той излизаше и много по-рано, когато го редактираше Злъчкин. Аз помня, че още някога, като ходех по агитация, селяните се събираха в кръчмите около „Папагал“ и разсъждаваха по международната политика. А сега много от нашите хора не знаят дали въобще излиза „Папагал“. А той е много полезен в нашата агитация, особено в село. Сега и по отношение на „Папагал“ има известен напредък. Той също трябва да се приспособи към нуждите на изборителната кампания. Нека да нарисува например на една страна Гургинов, Петков и Лулчев със своите

глунави глави, да покаже как зад тях някой – Барнс или Бозуел – ги тегли със синджир или им дава лири стерлинги, а от друга страна – ето Отечествения фронт.

Ето такива теми са необходими. Те действуват повече, отколкото най-добрата бляскава реч пред селяните, защото последните от много висока политика не разбират. Редица наши аргументи и положения могат да бъдат въплътени в такива убедителни, ясни за простите хора карикатури и други подобни произведения. Но затова вашата група и агитпропа при ЦК трябва да се погрижат навреме. Въобще ние, на политическия Парнас, малко внимание обръщаме на това, а народните маси искат образно въплътяване, фигуративно изразяване.

Врагът трябва да се удари в сърцето, а не по краката. Ето такива стрели са нужни. Идеята за дружба между работници и селяни трябва да се въплъти по някакъв начин в известно художествено произведение и то трябва да се разпространи нашироко през тази изборителна кампания. В тази област ще има да се справим с много клеветнически твърдения, изхождащи не само от опозицията и реакцията, но и от средата на някои наши съюзници. Първото и най-важно нещо, което ще искат да използват против нас, това е твърдението, че комунистите били за унищожението на частната собственост в областта на стопанския живот. А доколкото 80 или 90% от нашето население има известна частна собственост и живее още на основата на частната инициатива, с такива твърдения може да се повлияе на известни изборители, на известни колебаещи се среди, на някои дребнобуржоазни и кулашки елементи. А това са хиляди изборителни гласове. Значи, трябва да се намери начин да се разбие тая клевета. Макар че ние ще разясним това нещо в специална брошура, намерете форма като писатели да докажете, че това не отговаря на истината. Може да се изобрази например как Отечествения фронт и нашата партия защитават частната собственост на трудещите се селяни от лихвари, чорбаджии и грабители.

Второ обвинение, тоже клеветническо, е, че ако комунистите добият големи успехи в изборите и даже болшинство от мандатите във Великото народно събрание, те ще въведат съветска власт и комунизъм в България. Може ли в известна форма да се въплъти идеята, че ние не сме въобще против съветската власт, против комунизма въобще, че и даже да получим нашата партия болшинство на мандатите на изборите, задачата ще бъде да се изгражда народната република, която няма да бъде съветска и няма да бъде комунистическа, а че ще бъде такава, за която ние вече сме си говорили. Да се помисли в какви форми може да се покаже това.

Трета идея, която трябва да се популяризира и, разбира се, да се отговори на клеветите на нашите врагове, това са нашите взаимоотношения с Югославия. Нашите врагове ще говорят, че комунистите искат да продадат България на Югославия, ще извращават нашата идея за сближаване и евентуално за бъдеща федерация, че те искат Пиринския край да го предадат на Югославия. Може да се напише така, че да се покаже по-нагледно на средния читател какво представлява това братство между българския народ и народите на Югославия, какво то ще донесе, какъв е неговия смисъл, неговото съдържание, че тук не се продава и предава нищо, а се получава много и за нашия народ и за народите на Югославия. Ето това са други твърдения, които ще бъдат, както знаете, злокачествено и тенденционно използвани срещу нашата партия.

Друго твърдение, което ще бъде използвано срещу нас, то е, че комунистите работят уж за включване на нашата народна република в състава на Съветския съюз. С това ще искат да сплашат тези, които се боят

от режима в Съветския съюз. Трябва да се покаже, че това не отговаря на истината, че не е в интереса даже и на Съветския съюз България да бъде включена в неговия състав, че въпроса не е за влизане на България в Съветския съюз, а въпроса е за сближение на славяните от Балканския полуостров с цел да обезпечат с помощта на Съветския съюз, мира и благоденствието на балканските народи, а за в бъдеще в това влиза и изтичане на гърците от Солун – те да станат морска държава, но въвн от Балкана; тук влиза и изтичане на Турция от Балканите – тяхното стоене тук е исторически анахронизъм. Като демократическа Турция, тя може прекрасно да се развива в дружба със Съветския съюз, в дружба с нашите славянски народи. В известни художествени форми трябва да бъде разяснена целта за единството на славянството. Както знаете, има южни, източни и западни славяни. Защо славяните са били векове роби, ратаи на немци и италианци? Защото са били разделени, враждували са помежду си. Единството на славянството, неговото близко сътрудничество, го прави могъща сила. Славянските народи са непокаварени от капиталистическата цивилизация, в тях има много жизнени, потенциални сили. Това показва нашите руски братя – като получиха възможност, те развиха колосална енергия, колосална мощ и отидоха много напред. Има, както знаете, една легенда за цар Крум, как с един сноп пръчки съветвал синовете си да бъдат единни. Ето в такива форми може да се въплъти идеята за славянското единство.

Добре ще бъде, ако някои ваши хора, особена някои от тези сатирици, вземат и развият такава една мисъл от обикновения живот. Човешкият организъм страда от паразити, има въшки, бълхи, тахтаци, ако човек не си очисти организма, не може да се развива правилно, ще бъде податлив на опасни инфекции, които ще костват и смъртта на самия организъм. Нещо аналогично е със социалния организъм на народа. Той трябва да бъде очистен от тези политически паразити, за да може да се развива успешно и да не пострада от някоя опасна инфекция, която тези политически въшки могат да му причинят.

Ето такива въпроси и теми и някои групи вие можете да вземете и да разработите в разни художествени форми. Писателите, особено поетите, са, по мое наблюдение, народ, извинете ме за откровеността, малко своеобразни. Те не се поддават на такава методична работа, както ние политическите дейци. У нас има тренировка като у спортистите. Главата може да боли, настроение може да няма, но щом има нужда – трябва да се работи. А писателите не са така, поетите още по-малко. Като имате предвид това, трябва да вземете особени мерки, щото в тоя период на изборителната кампания да проявите повече устойчивост, а после, когато мине кампанията за Велико народно събрание, можете за един-два месеца да отидете на спокойствие и да мислите повече.

Иван Бурин: Можете ли да ни кажете какви недостатъци, според Вас, имат нашите работи по референдума?

Г. Димитров: Аз, разбира се, ги нямам тук на ръка, за да мога да ви отговоря, но мога да ви кажа, че има някои работи хубави, има и някои лоши. Първото нещо, от което страдат много ваши произведения, това е, че има много фразеология, много фрази. Всяка мисъл, разбира се, изразява чрез фрази. Но когато човек пише, всяка негова дума трябва да има мисъл, съдържание – конкретно, образно, ясно, убедително.

Второ – слаба идейност, слабо съдържание въобще. Някои от тях например, някое стихотворение – външно гладко, така всичко хубаво, но като потърсиш, виждаш, че прилича на празен орех често пъти. А нам черупките не ни интересуват, ядките ни интересуват. Формата трябва да бъде подчинена на съдържанието. Някои от тези работи страдат от друго нещо – едно стихотворение или друго, някое художествено произведение действуват толкова по-силно, колкото по-концентрирана е в него основната мисъл. То трябва да има някакъв център, някакъв хребет. Аз като чета някои от тия работи, не знам къде е центърът, тъй като няколко идеи са свързани вътре и не знаеш коя е централната. Когато искаш една идея да я задълбаеш, хвани се за тая идея като център, а всичко друго да остане като добавъчни моменти. Има и някои работи, които не са достатъчно грамотни, в смисъл, че не са обработени, даже езикът им е слаб. А нашият писател трябва да се старее да пише културно, понятно, да пише по-добре, отколкото буржоазния писател.

ЦДА, ф. 146 Б, оп. 2, а. е. 237, л. 1–10.

Срещи с другаря Димитров: Възхвалявали

На тази страница представяме няколко стихотворения, посветени на различни видове срещи с комунистическия вожд Георги Димитров

Иван Бурин

Беседа с другаря Димитров

С какво и как да почна? Толкоз просто
бе всичко. Как ли моето перо
да го разкаже? Бяхме му на гости.
На вожда. На другаря Димитров.
Не ще забравя тая влажна вечер.
От Витоша шумяха ветрове,
и буйно придошла река далече
подбиваше високи брегове.

Вълнувах се като дете, в съня си
видяло своя тъй любим герой
от приказките, с поглед смел и ясен,
надвил врага в неравен, лют двубой...
Как стана тъй, че аз, незнаен редник
на партията, още толкоз млад
можах да разговарям и да седна
на маса с него, като стар познат?

Така е скромна стаята на вожда.
Така е тихо тук. А вълн шуми
пробудената пролет и възхожда
един народ във своите земи.
Наоколо ни всичко е предметно –
в народен стил: полица, маса, стол,
и все пак нещо сякаш се преметна
в гърдите ми във оня светъл хол.

Това е вождът! Здрав, набит и снажен.
Аз гледах мълком живото лице,
което толкоз може да разкаже
и да плени човешкото сърце.
По едрото чело прочитах ясно
един живот, препълнен със дела:
двубоят в Лайпциг, смъртната опасност,
победата след толкоз патила...

И почна той... Пред нас израсна Перник.
Дълбоки влажни шахти. Нов забой.
Грамада възлища – искрящи, черни
разкъртва здраво ударник-герой.
А Перник бе огнище на борбите!
Веднъж ли в тежката фашистка нощ
видя той верни синове убити?
Но страшна беше неговата мощ!

А ето, туй е фабрика „Фортуна“.
Тъкачните машини нямат край.
Налитат ватели, совалки шумно
под влакнест прах във слънчева игра.
Работничките, спретнати, чевръсто
оправят нишките от стан на стан
и грейва чист под пъргавите пръсти
намучен плат, отлично изтъкан.

Над плодното поле се носи пушек.
В Балкана язовирът се гради,
ала реката, още непослушна,
нехайно мъкне хладните води.
И ето, едър селянин повежда
народа, построяват малък яз,
отбиват Искъра и, виж, привежда
налялата пшеница зърнест клас!

И още дълго мисълта обхожда
навсякъде из родните поля
и чувства се грижата на вожда
еднакво към работник и селяк,
еднакво към войник, артист и учен.
И колко много грижа и любов
и колко мъдрост във всеки дребен случай
в беседата с другаря Димитров!

Работническо дело, бр. 137, 18.06.1947.

Стихотворението на Иван Бурин (1912–1991) е пряк отглас на беседата на Г. Димитров с писатели партизани, членове на комунистическата партия, проведена на 30 септември 1946 г. в Княжево.

Цветан Зангов, III прогимназиален клас, Сливен

При другаря Димитров

Каква бе радост, щастие нескрито
при срещата ни, вожде Димитров!
И колко устрем грееше в очите,
а колко жар разпръскваше в гърдите
тоз поглед мил, изпълнен със любов!

А как със радост пляскахме ръцете,
и с цяло гърло викахме „ура“:
ти бе пред нас същински кат в портрета,
а ний до теб, и с луд туптеж сърцето
едва гърдите млади не раздра!

Аз чувствавах го и топлота безкрайна
усецах как разливаше в кръвта
то, младото сърце, а устните омайно
нашепваха ти името, другарю,
не свел глава пред меча и смъртта!

А знаеш ли, че слушайки съвета
и топлия ти, бащинския глас,
ний сложихме те, Димитров, в сърцата
и дадохме ний, вожде, клетва свята
да бъдеме с народа всеки час!

Ти пак си днес пред мене, аз те виждам
изправен, горд, с протегнатата ръка
към бъдещето, а зад теб строени
прииждаме ний, волна бодра смяна,
в отблясъка на твойта светлина!

Работническо дело, бр. 133, 13.06.1947.

Цветан Зангов (1933–1952) пише това стихотворение на 14-годишна възраст след участието си в колективна среща с Г. Димитров в София.

Павел Матев

Очите на вожда

В тях има мека строгост на баща
и ти смутено погледа си свеждаш.
В зениците се крие доброта
и таят всенародната надежда.

В тях слънчева родината гори,
мечтите ни за бъдещето светят,
сребреят в преспи снежни планини
люлеят житни гребени полетата.

В тях не угасва ленинската мисъл
и вярата в делото на народа.
През планините виждат комунизма
големите добри очи на вожда.

Из сборника Димитров ни води.
Български писател. С., 1952, с. 63.

Павел Матев (1924–2006) пише това стихотворение след случайна среща с Г. Димитров в Градската градина на София в една неделна сутрин на 1947 или 1948 г. Министър-председателят спира до пейката, на която студентът Матев чете вестник и го заговорва. Може би тогава младият поет вижда очите му.

Блага Димитрова

Из „Сред бригадирите“

Вестта се пръсна още сутринта:
Ще дойде той!
При нас ще дойде!
Вярно ли?
И как олекна изведнъж пръстта!
Количките хвърчаха претоварени.
[...]
Чак привечер,
когато той дойде,
утихна тоя бригадирски вятър.
И ситни облачета със седеф
посипаха върха на планината.

- Седнете! –
каза той със ласкав глас.
- Седнете,
вий сте много изморени! –
Насядахме в ливадата зелена.
А той така остана прав пред нас.
[...]

И виждам го –
усмихнат,
побелял,
стои на фона тъмен на Балкана.
По ръст и снажност с него се е слял.
Стоят те –
двама братя – великана.

И още чувам неговата реч.
Той тихо заговори, задушечно.
Но думите му стигат надалеч –
тревите,
класовете
ги нашепват:

„Кога на залез слънцето клони,
е време за мечти –
според поетите.
Е, хайде да си помечтаем ний
във тая привечер
така приветлива...“

И той се замечта на глас така,
загледан във простора
надалече...
И замечтан,
със вдигната ръка
той всичко беше омагьосал вече.

Реката отведнъж се отклони
от своя път,
вдълбан през вековете.
Жита без бряг
прииждат на вълни,
и ръсят дъжд отгоре самолети.

И някак други
станахме и ний –
по-мъдри,
по-големи
и по-светли...

Говореше ни той с унесен глас,
прострял ръка
над хълми и години.
И първи път с очите си тогаз
видях те,
моя утрешна родино.

От книгата Стихове за вожда.
Български писател. С., 1950, с. 74–76.

Блага Димитрова (1922–2003) пресъздава в това стихотворение срещата на Г. Димитров на 29 юни 1948 г. с бригадирите, които работят на автострада Витоша.